

Azərbaycan
Tərcümə
Mərkəzi

Aydın

www.aydinyol.az

17 dekabr 2016-cı il № 45 (104) * Həftəlik ədəbi-ictimai qəzet * Qiyməti 30 qəpik

Balıqqulağını
kim rəngləyir?

Bədura
Əfqanlı

» sahifə 5

“O gün yaxındadı,
hamımız,
hamılıqla
bu zəfəri
yaşayacağıq!”

Şahin
Musaoglu

» sahifə 6

Musa
Nağıyevin
ən böyük
arzusu

» sahifə 10

Tərcümə Mərkəzinin nümayəndə heyəti Sofiyada

» sahifə 3

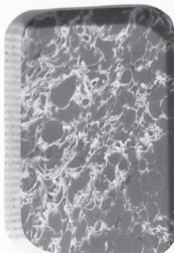
Qalanların və gedənlərin
aqibəti

» sahifə 8

Gənclərin “Bibliyası”,
yoxsa qatillərin kitabı?

the CATCHER
in the RYE
by J. D. Salinger

» sahifə 16

ANONS

Qafqaz bəbirinin
qorunması üçün
ciddi addımlar atılıb

» sahifə 2

“Xəzər” dünya
ədəbiyatı jurnalının
yeni sayı çapdan çıxıb

» sahifə 3

Orfoqrafiya lüğətindən
çıxarılan sözlərin
təsnifatının davamı

» sahifə 4

Ən münasib variant

» sahifə 5

Kinomuzda birlik və
bütövlük mövzusu

» sahifə 9

Könül elçisi

» sahifə 11

Silaha sarılan qələm

» sahifə 12

Gözlər

» sahifə 13

Spartakın – gladiatorların
başçısının məqsədləri

» sahifə 14

Avropanın ən gözəl
kitab mağazası

» sahifə 16

12 illik tədqiqatın
nəticəsi: kitab

ölüm riskini azaldır

» sahifə 16

“Google” ilin ən məşhur
100 kitabını seçdi

» sahifə 16

○ Prezident İlham Əliyev Bolqarıstanın vitse-prezidenti Marqarita Popovanın başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib.

Dövlətimizin başçısı Azərbaycan ilə Bolqarıstan arasında münasibətlərin çox yüksək səviyyədə - dostluq və tərəfdaşlıq səviyyəsində olduğunu vurğuladı. Bolqarıstanın vitse-prezidenti Marqarita Popovanın Azərbaycana səfərlərinin əhəmiyyətini qeyd edən Prezident İlham Əliyev onunla keçirdiyi son görüşü məmnunluqla xatırladı. Dövlətimizin başçısı Bolqarıstanın vitse-prezidentinin Azərbaycana səfərinin uğurlu olacağına və ölkələrimiz arasında münasibətlərin möhkəmləndirilməsi üçün xidmət edəcəyinə ümidvar olduğunu bildirdi.

Ölkələrimiz arasında müxtəlif sahələrdə, o cümlədən hüquq və mədəni sahələrdə əlaqələrin inkişafı üçün yaxşı imkanların olduğunu vurğulayan Bolqarıstanın vitse-prezidenti Marqarita Popova Azərbaycanda tətbiq edilən şəffaf idarəçiliyin, o cümlədən "ASAN xidmət" in Bolqarıstanda böyük maraq doğurduğunu dedi və bu sahədə əməkdaşlığa önəm verdiklərini qeyd etdi.

Görüşdə Azərbaycan ilə Bolqarıstan arasında əməkdaşlığın enerji, hüquq, mədəniyyət və digər sahələrdə genişləndiril-

Prezident İlham Əliyev Bolqarıstan vitse-prezidentinin və Gürcüstan müdafiə nazirinin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib

məsi və qarşılıqlı təcrübə mübadiləsi ilə bağlı məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

Prezident İlham Əliyev Gürcüstanın müdafiə naziri Levan İzorianın başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib.

İlk rəsmi səfərini Azərbaycana etməsinə ölkələrimiz arasında yaxın münasibətlərin təzahürü kimi dəyərləndirən Levan İzoria ikitərəfli əməkdaşlığımızın inkişafında mühüm rol oynamış xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin xatirəsini ehtiramla yad

etdi. Gürcüstanın Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü bundan sonra da dəstəkləyəcəyini bildirən nazir Azərbaycanın da öz növbəsində Gürcüstanın ərazi bütövlüyünə verdiyi dəstəyə görə minnətdarlığını bildirdi. Gürcüstanın müdafiə naziri Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq

Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə nizama salınmasının vacibliyini vurğulayaraq bildirdi ki, bu münaqişə yalnız Azərbaycanın ərazi bütövlüyü və suverenliyi əsasında həll edilə bilər. Levan İzoria ölkələrimiz arasında strateji tərəfdaşlıq münasibətlərinin bundan sonra da inkişaf edəcəyinə əminliyini vurğuladı.

Gürcüstanın müdafiə nazirinin ilk rəsmi səfərini Azərbaycana etməsinə ölkələrimiz arasında münasibətlərin yaxşı göstəricisi olduğunu deyən Prezident İlham Əliyev strateji dostluq əlaqələrinin müxtəlif istiqamətlərdə, o cümlədən təhlükəsizlik sahəsində uğurlu inkişafından məmnunluğunu bildirdi. Prezident İlham Əliyev vurğuladı ki, Azərbaycan Gürcüstanın suverenliyini və ərazi bütövlüyünü daim dəstəkləyib. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə toxunan dövlətimizin başçısı qeyd etdi ki, Minsk Qrupunun həmsədr ölkələri dəfələrlə status-kvonun qəbul edilməzliyini və onun dəyişilməsinin vacibliyini bəyan ediblər və bu, münaqişənin nizama salınmasının əsasını təşkil etməlidir. Prezident İlham Əliyev ölkələrimizin müdafiə nazirlikləri arasında əməkdaşlığın bundan sonra da uğurla davam etdiriləcəyinə ümidvar olduğunu bildirdi.

"Açıq kitab" onlayn mütaliəçilərin portalıdır!

ARNK yanında Tərcümə Mərkəzinin "Açıq kitab" onlayn kitabxanası Azərbaycan, rus və digər xarici dillərdə yüzlərlə klassik, müasir bədii ədəbiyyat nümunələrinin, mətn və materialların, lüğətlərin, müxtəlif sahələrə dair elmi, publisistik ədəbiyyatların, dünya dillərinə tərcümə edilmiş Azərbaycan ədəbiyyatının, həmçinin Azərbaycan dilinə tərcümə edilmiş dünya ədəbiyyatlarının elektron versiyasını mütəmadi olaraq, pulsuz yayımlayır.

Kitabxana vasitəsi ilə Tərcümə Mərkəzinin "Xəzər" dünya ədəbiyyatı jurnalının və "Aydın yol" qəzetinin dövrü saylarını da pulsuz əldə edə bilərsiniz. Bunun üçün www.achiqkitab.az ünvanlı kitabxanaya daxil olmaqla yüzlərlə nəşri ödənişsiz əldə etmək olar!

Onu da qeyd edək ki, artıq onlayn kitabxanamızın rusdilli versiyası da fəaliyyət göstərir.

Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi

Baş redaktor: Yaşar Əliyev

İcraçı direktor: Bəhlül Seyfəddinoğlu

Redaksiya heyəti: Nəriman Əbdülrəhmanlı, Salam Sarvan, Elmin Nuri, Nərinə Əliyeva Qəzet 2014-cü ilin 24 oktyabrından çıxır.

"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunub.

Tiraj: 1250. Sifariş: 3599

Ünvan: Bakı, Topçubaşov küç. 74.

Telefon: 595 16 05.

E-mail: aydinyol.az@gmail.com

Qəzet Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçib.

Şəhadətnamə nömrəsi: 3899

Qafqaz bəbirinin qorunması üçün ciddi addımlar atılıb

○ Nat Geo Wild telekanalı Qafqaz bəbiri ilə bağlı film hazırlayıb. Fotoqraf və rejissor Adrian Stern bunun üçün Azərbaycanda çəkilişlər aparıb. Ekspedisiyanın məqsədi çox nadir yırtıcı olan Qafqaz bəbirini lentə almaq olub.

Azərbaycandan hazırladığı 44 dəqiqəlik filmə Adrian Stern ölkəmizə ekspertlər qrupu ilə səyahət etdiyini bildirir. O, qrupa afrikalı məşhur ləpircinin, rusiyalı alimin, yerli "bəbir insan" Babaxanın və digərlərinin daxil olduğunu diqqətə çatdırır.

Adrian Stern Azərbaycana ilk dəfə səfər etdiyini, paytaxtımızın müasir görünüşünün və gözəlliyinin onda xoş təəssürat yaratdığını bildirir: "Azərbaycan haqqında heç nə eşitməmişdim. Deyilənlərə görə, bu ölkədə Avropada nəslə kəsilmək üzrə olan bəbirlər yaşayır. Ümid edirəm ki, yerli əhali mənə bəbirləri tapmaqda kömək edəcək", - deyərək Adrian Stern qeyd edir.

Filmə Adrian Stern Azərbaycanın ekologiya və təbii sərvətlər naziri Hüseynqulu Bağirovla görüşdüyünü, ekspedisiyaya haradan başlamaq haqqında məlumat aldığını deyir. O, Hirkan Milli Parkında müxtəlif yerlərdə kameralar quraşdırdıqlarını, çətin də olsa, Qafqaz bəbirlərinin görüntülərini əldə edə bildiklərini vurğulayır.

Filmə diqqətə çatdırılır ki, Azərbaycanda ekoloji şəraitin yaxşılaşdırılması və ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində ardıcıl işlər görülür. IDEA İctimai Birliyinin təsisçisi və rəhbəri Leyla Əliyeva ilə görüşən yaradıcı heyətə bəbirlərin populyasiyasının bərpası ilə bağlı görülən işlər barədə məlumat verilib. Leyla Əliyeva IDEA İctimai Birliyi və Ümumdünya Təbiəti Mühafizə Fondunun (WWF) dəstəyi ilə bəbirlərin populyasiyasının bərpası üçün layihə həyata keçirildiyini diqqətə çatdırıb. "Bəbir ölkəmizin qiymətli vəzinasıdır. IDEA-nın köməyi ilə biz bəbirləri qoruya, digər ölkələri və təşkilatları onların mühafizəsinə cəlb edə biləcəyik. Bizim əsas məqsədimiz bu bəbirləri xilas etməkdir", - deyərək Leyla Əliyeva bildirib.

"Regional İnkişaf" İB və UAFA birgə layihə həyata keçirir

○ "Regional İnkişaf" İctimai Birliyi (RIİB) və Böyük Britaniyanın Azərbaycana Birgə Yardım (UAFA) təşkilatı arasında əməkdaşlıq haqqında Memorandum imzalanıb. Memoranduma əsasən, RIİB və UAFA regionlarda əhalinin elm, təhsil, səhiyyə, idman, turizm, ekologiya, mədəniyyət, incəsənət, sahibkarlığın inkişafı və digər sahələrdə mövcud problemlərinin öyrənilməsi və onların həlli istiqamətində birgə layihələr həyata keçirəcək.

Bu istiqamətdə artıq iki rayonda - Biləsuvar və Cəlilabadda "Davamlı regional inkişaf proqramı"nın icrasına başlanılıb. 2017-ci il oktyabrın 19-dək davam edəcək proqram çərçivəsində reallaşan layihə əzəmətli ailələrin davamlı kənd təsərrüfatı imkanlarının genişləndirilməsini, sahibkarlıq fəaliyyətinin təşviqini, uşaqlara yönəlik müasir metodologiyalar vasitəsilə səhiyyə, təhsil və sosial xidmətlər şəbəkəsinin gücləndirilməsini nəzərdə tutur.

Regionlarda layihənin həyata keçirilməsində iştirak etmək məqsədilə UAFA tərəfindən ali məktəb məzunları arasından seçilən gənclərə müvafiq təlimlər keçirilib.

Layihə nümayəndələri kimsəsiz uşaqların, hüquqi və sosial dəstəyə ehtiyacı olan şəxslərin problemlərini öyrənmək və onların həlli məqsədilə müvafiq dövlət qurumları ilə əlaqələndirmək üçün Biləsuvar və Cəlilabad rayonlarında ailələrdə görüşlər keçiriblər.

Tərcümə Mərkəzinin nümayəndə heyəti Sofiyada

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin nümayəndə heyəti dekabrın 13-17 tarixlərində Bolqarıstanın paytaxtı Sofiyada keçirilən Beynəlxalq Kitab Sərgisində iştirak edib.

Sərgi çərçivəsində nümayəndə heyətinin Bolqarıstan Tərcüməçilər Birliyi, Bolqarıstan Kitab Sərgisinin rəhbərliyi ilə görüşləri keçirilib. Bolqarıstan Tərcüməçilər Birliyinin rəhbərliyi ilə paytaxtın Sofiya Universitetində baş tutan görüş zamanı Mərkəzin son iki il ərzində ədəbiyyatlararası mübadilələr istiqamətində həyata keçirdiyi layihələrdən, rus dilində Moskvada, ingilis dilində Londonda, türk dilində Ankarada, ərəb dilində Qahirədə nəşr olunan "Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı antologiyaları"ndan, habelə dünya ədəbiyyatı nümunələrinin Azərbaycanda geniş təbliğindən söz açılib. Hazırda çex, ispan, ukrayna, belarus, fransız və gürcü dillərinə tərcümə prosesində olan bu akademik

nəşrin bolqar dilinə tərcüməsi, bu işin Bolqarıstanın tanınmış tərcüməçiləri tərəfindən həyata keçirilməsi və Sofiyanın aparıcı nəşriyyatlarına nəşri ilə bağlı danışıqlar aparılıb.

Bolqarıstan Tərcüməçilər Birliyinin sədri İvo Panov:

– Sizin Mərkəzin fəaliyyətini maraqla izləyirik. Məşhur Argentina yazıçısı Adolfo Kasaresin "Morelin ixtirası" kitabını nəşr etməsiniz. Bu, çox maraqlı əsərdir və ümumiyyətlə, Argentina ədəbiyyatı dünyanın aparıcı ədəbiyyatları sırasında həmişə diqqət mərkəzində olub.

Mərkəzin ədəbiyyatlararası mübadilələr istiqamətində həyata keçirdiyi bu layihələri, dünyanın ən istedadlı ədəbi simalarının Azərbaycanda tanınmasını və təbliğini təqdirəlayiq hal hesab edirik.

Görüşdə Bolqarıstan Tərcüməçilər Birliyinin sədri İvo Panovla yanaşı, qurumun sədr müavinləri Rada Şarlançiyeva və Veselina İjekova, məsul katib Sabina Pavlova, Azərbaycan Respublikasının Bolqarıstandakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Nərgiz Qurbanova iştirak ediblər.

Bolqarıstan Kitab Sərgisinin rəhbərliyi ilə baş tutan növbəti görüşdə 2017-ci ildə Sofiyada keçiriləcək sərgidə Azərbaycanın geniş və əhatəli iştirakının təşkili ilə bağlı danışıqlar aparılıb. Söhbət zamanı "Bolqar Kitabı" Assosiasiyası idarə heyətinin sədri Veselin Todorov gələn il keçiriləcək adıçəkilən beynəlxalq əhəmiyyətli tədbirdə Azərbaycan ədəbiyyatının bolqar oxucusuna tanınması istiqamətində atılacaq addımlarla bağlı fikirlərini bölüşüb.

Səfər çərçivəsində Bolqarıstan Yazıçılar Birliyinin rəhbərliyi ilə də görüş keçirilib. Görüşdə Azərbaycan ədəbiyyatının beynəlxalq aləmə tanınması istiqamətində artıq bir

neçə dilə tərcümə və nəşr edilən "Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı antologiyası"nın bolqar dilinə mükəmməl səviyyədə tərcüməsi və Bolqarıstanın ədəbi mühitinə tanınması üzrə vacib tədbirlər barədə fikir mübadiləsi aparılıb.

Görüşdə Bolqarıstan Yazıçılar Birliyinin sədri Boyan Angelovla yanaşı, Birliyin baş katibi, şair Xristo Qanov, Beynəlxalq əlaqələr şöbəsinin müdiri, şair-dramaturq Dmitri Xristov, şair-tərcüməçi Nadya Popova, dramaturq, şair-tərcüməçi Atanas Zvezdinov, şair-tərcüməçi İvan Yesenski, həmçinin Azərbaycan Respublikasının Bolqarıstan Respublikasındakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Nərgiz Qurbanova iştirak ediblər.

Tədbirlərdən sonra Mərkəzin direktoru Afaq Məsud Bolqarıstanın "Standart" qəzetinin müxbiri, tanınmış jurnalist Olia Al-Ahmedə, Bolqarıstan Jurnalistlər Birliyinin əməkdaşı, tanınmış jurnalist Rozalina Yevdokimovaya müsahibə verib.

"Xəzər" dünya ədəbiyyatı jurnalının yeni sayı çapdan çıxıb

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin "Xəzər" dünya ədəbiyyatı jurnalının növbəti (4/2016) sayı nəşr olunub.

- Jurnalın bu sayında:
- "Seçilmişlər" rubrikasında – Joze Saramaqonun Nobel nitqi və "Kentavr" hekayəsi;
 - "Azərbaycan ədəbiyyatı" rubrikasında Elçinin "Baş" romanının davamı;
 - "Yubiley" rubrikasında Afaq Məsudun Ramiz Rövşənə həsr olunmuş "Ədəbiyyat və onun adamları" məqaləsi və şairin şeirləri;
 - "Hekayə" rubrikasında Avqust Strindberqin "Məhəbbət və çörək", Pavel Vejnovun "Mənim ilk günüm" əsərləri;
 - "Gündəlik" rubrikasında Valter Skottun gündəliklərindən seçmələr;
 - "Dublin mükafatı laureatları" rubrikasında Alister Makleodun "Qayıq" hekayəsi;
 - "Rus nəsr" rubrikasında Leonid Andreyevin hekayələri;
 - "Esse" rubrikasında Con Faulzun "Aristos" silsiləsi;
 - "İntibah" rubrikasında Rotterdamlı Erazmusun deklamasiyası;
 - "Çağdaş Norveç ədəbiyyatı" rubrikasında Yusteyn Qorderin "Portağal qız" romanından parça;
 - "Korifeylər" rubrikasında İvo Andriçin hekayələri;
 - Əbədi mozaika
- və digər maraqlı yazılar yer alır.

Səttar Bəhlulzadənin ev-muzeyinin veb-saytının təqdimatı və "Səttar dünyası" portretlər silsiləsinin açılışı olub

Azərbaycanın Xalq rəssamı Səttar Bəhlulzadənin anadan olmasından 107 il ötür. Əlamətdar hadisə ilə bağlı Səttar Bəhlulzadənin ev-muzeyində muzeyin veb-saytının (bahlulzade.az) təqdimatı və gənc rəssam Emin Aslanovun "Səttar dünyası" portretlər silsiləsinin açılışı keçirilib.

AzərTAC xəbər verir ki, tədbirdə muzeyin direktoru İradə Abdinova Azərbaycan rəssamlıq məktəbinin görkəmli nümayəndələrindən olan Səttar Bəhlulzadənin həyat yolu haqqında ətraflı məlumat verib. Qeyd olunub ki, Azərbaycan təsviri sənət tarixində lirik mənzərənin yaradıcısı kimi məşhurlaşan rəssamın əsərləri dünyanın bir sıra ölkələrində nümayiş etdirilib, Praqa, London, İstanbul,

Bonn və digər şəhərlərdə fərdi sərgiləri keçirilib. O, əsərləri BMT-nin baş qərargahında nümayiş etdirilən və Avropada fərdi sərgisi olmuş ilk Azərbaycan rəssamıdır.

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi mədəniyyət müəssisələri və xalq yaradıcılığı şöbəsinin müdiri Fikrət Babayev çıxışında S.Bəhlulzadənin xatirəsinin anılması məqsədilə nazirlik və onun strukturlarının müxtəlif

xarakterli tədbirlər keçirdiyini qeyd edib, gənc rəssam E.Aslanovun sərgisinin də məhz belə tədbirlərdən olduğunu bildirib.

F.Babayev nazirliyin informasiya texnologiyalarının muzeylərdə tətbiqinə xüsusi diqqət yetirdiyini, bu baxımdan

S.Bəhlulzadənin ev-muzeyinin veb-saytının yenilənməsinin vacib əhəmiyyət kəsb etdiyini vurğulayıb.

Əməkdar incəsənət xadimi Ziyadxan Əliyev çıxışında S.Bəhlulzadənin yaradıcılığından söz açıb.

Xalq rəssamı Arif Hüseynov S.Bəhlulzadə obrazının bir çox rəssam və heykəltəraşlar tərəfindən təsvir olunmasından danışıb. Bu baxımdan gənc rəssam E.Aslanovun "Səttar dünyası" silsiləsinin yaratmasının heç də təsadüfi olmadığını, kompüter qrafikası ilə işlənmiş əsərlərin rəssamın obrazını yeni rəqəsdən görməyə imkan yaratdığını söyləyib.

Rəsmlərin təqdimatından sonra ev-muzeyinin direktoru İ.Abdinova E.Aslanova təşəkkürnamə və hədiyyə təqdim edib.

“Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti”ndən çıxarılan sözlərin təsnifatı

Orfoqrafiya lüğətinin tərifində deyilir: “Orfoqrafiya lüğəti - sözlərin düzgün yazılış qaydasını bildirən dil vəsaitidir”. Lakin hazırda dövriyyədə olan “Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti” minlərlə yazılışı səhv, qurama və ən təəccüblüsü, heç bir məntiqə, əndazəyə sığmayan “söz”lərlə doludur: **XAHİŞOLUNMA, XALTURAEDƏN, XALTURAETMƏ, XAMITQIÇLILIQ, XANIMLATMAQ, XARILDAŞMAQ, XARTILDANMA, XƏMİRBÖLƏN, ...**

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Mənası, yaxud yazılışı qüsurlu sözlər	İşlənməyən ərəb, fars və digər əcnəbi sözlər	Terminlər	Qurama sözlər	Lüzumsuz sözlər və söz hallandırmaları
xaçvarlıq xahişolunma xalacıq xallaşmaq xalturaedən xalturaetmə xamıtqıçlı xamıtqıçlılıq xanədançılıq xanımlatma xanımlatmaq xap xapaxap xapdan xarabaqalma xarabedici xar-xur xaricvuran xaricvurma xarıldaşma xarıldaşmaq xarıltı xarıltılı xarıltısız xartıldanma xartıldanmaq xatakarolma xeyirxəbərlilik xeyir-zərərlilik xeyir-zərərsiz xəlbirəbənzərlik xəlbirəoxşarlıq xəlbirvarlıq xəmirbölən xəmirbölmə xəmirçilik xəmir-xəşilətmə xəmir-xəşilolma xəmirləşmə xəmirştemplama xəmirştemplayan xəmir-tabaq xəncərəbənzərlik xəncərəoxşarlıq xəncərvarlıq xəngəl-xəngəl xərçəngyemə xəstəsizlik xəstəyatma xətərsizləşdirilmə xətərsizləşdirilmək xətərsizləşdirilmiş xətərsizləşdirmə xətərsizləşdirmək xətərsizlətmə xətərsizlətmək xətvarlıq xəyalçı xəyalçılıq xəyallanma xəyallanmaq xəyallatma xəyallatmaq	sərvqədli səttarə səyyad səyyal səza səzalıq səzavar səzavarlıq sidqi-dil sill silsiləcünban simin siminbər simintən simü-zər sindaş sipəhdar sipəhsalar sirışk sirışkbar siyah siyahbəxt siyahlıq sövt sövti sövtiyyat spor stan stanitsa starşina starşinalıq statut stekloqraf stekloqrafiya stekloplastik steklotekstolit strelka strelkaçı strelkaçılıq sui-niyyət sulələyi suznak südur süflə süfləmə süfləmək sükun sükunlu sükunsuz	korinozomoz koriolis kormofit kronometr koronavirus korporativizm korrelyasiya korrelyativizm kortaderiya kortes kortin kotlassiya kotter kovalent kovellin koyne kranets kranimetr kraton kremalyer kretinoid kriofit kriohidrat kriosar kriotron kripteya kriptofit (-lər) kriptolemus kripton kriptonlu kriptoradiometr kriptostomat (-lar) kristallogeniya kristallokimya kritisizm kromlex ksantofil (-lər) ksantogenat ksantopsiya kseromorfizim ksilem ksilo ksiloqrafik ksilol ksilolit ktenofor kubanit kulonometr kulonometriya kumol kumulyasiya kumulyativ kupaj kuprit kurosio kurtaj kurvimetr kümetr kürək-dilaltı kürək-nəfəsborusu kvad kvadrafonik kvadrantid	hündürtəkər hündürtəkərli hüznüsüz-dərdsiz hüznüsüz-kədərsiz xahişolunan xalçatoxutma xalçauzadan xalq-məişət xamtorpaqlı (-lar) xarabaqalan xaredən xaretmə xarolma xatakarlıqədən xatakarlıqetmə xeyir-duaedən xeyir-duaetmə xeyir-duaverən xeyir-duavermə xeyir-mənfəətsizlik xeyirsöyləməzlik xeyirvermə xəbərdaredən xəbərdaretmə xəbər-ətərli xəbərli-ətərli xəbərverən xəbərvermə xəcalətlənmə xəcalətlənmək xəciləsinə xəciledən xəciletmə xəcilolma xəbirləyici xəlqetmə xəlqolma xəlqolunma xəmirhazırlama xəmirhazırlayan xəmirkəsmə xəmirlətmə xəmirlətmək xəmiryayma xəncərqayıma xəndəkqazma xəngəlbəşirmə xəngəldoğrama xəracalan xəracalma xəracverən xəracvermə xərcçəkən xərcçəkmə xərcə-borcadüşən xərcə-borcadüşmə xərcəngəoxşarlıq xəsisləşdirmə xəsisləşdirmək xəstədüşən xəstədüşmə xəstəliktörətmə xəstəyatan	xabanera, rəqs xaçgülükimi(-lər) xald (-lar) xaldarlanmaq xalday (-lər), tayfa xamıtlanmaq xanimanlıq xanimansızlıq xant (-lar) xarabalaşdırma xarabalaşdırılma xarablaşdırılma xarablaşdırılmaq xartıldadılma xartıldadılmaq xartılılıq xartılısız xartlatma xartlatmaq xatalılıq xatasızlıq xaylandur (-lar), tayfa xeres, şarab xəfələtmə xəfələtmək xəfifcəsinə xəfifləndirmə xəfifləndirmək xəfiflənmək xəfifləşdirmə xəfifləşdirmək xəfiflənmək xəfiflətmə xəfiflətmək xəlvətxanalı xəlvətxanasız xərçəngyeyən (-lər) xərzilik xəşilləşmə xəstələndirilmə xəstələndirilmək xəstələtmə xəstələtmək xəyalpərəstcəsinə xəyalpərəstliklə xəyalpərvərcəsinə xəyalpərvərliklə xəyalsızlıq xilqətli xilqətsiz xiltyığan xiltyığma xırda-xuruşlu xırda-xuruşsuz xırdalada-xırdalada xırdalaşdırılma xırdalaşdırılmaq xırda-mırdalı xırda-mırdasız xırda-paralı xırda-parasız

(Davamı gələn sayımızda)

I YAZI

○ - Ay qız, eşitmirsən, gün səni vurur, keç kölgəyə! Başımıza iş açma! Anası artıq ikinci dəfə idi ki, bayaqdan artırmının üstüaçıq hissəsində lal-dinməz dayanmış qızına səslənirdi. Günəş qürubə enməyə hazırlaşsa da, qızmar şüalarını yığışdırıb boğçasına qoymağa tələsmirdi.

1922-ci ilin qorabışırən avqust ayı idi. Abşeronun Novxanı bağlarına, gü-norta olduğu kimi, indi də od ələndirdi. Amma Xəzərdən əsən yüngül meh yağış həsrəti ilə çırpınan üzüm tənəklərinin, tut, əncir, püstə və badam ağaclarının, xışıldayan qızıl qumlu bağlarda dincələndən adamların dadına çatırdı. Neçə gün idi ki, xəzri tüğyan edirdi, bağ camaatı quru alağ otlarını, tikan kollarını yandırmamaq macal tapmamışdılar, külək də onları narın qumla birlikdə havaya sovurmuş, ətrafa səpələmişdi. Səhərə yaxın hava sakitləşmişdi, dəniz küləyin təlatümündən yavaş-yavaş özünə gəlməyə, sular durulmağa başlamışdı. Dənizi sanki xətt çəkib iki hissəyə bölmüşdü. Sahilyanı sular firuzəyə çalır, xəttin arxasında isə mavi dalğalar ləpələndirdi. Qayaların başına fırlanan qağayıların şiltaq səsləri eşidilirdi, quşlar balıq ovlamaq üçün gah özlərini suya vurur, gah da səs-küy salıb havada pərvazlanırdılar. Artırmada dayanmış qızçıq elə bil ovsunlanmışdı, gözünü bu sirli mənzərədən çəkə bilmir, dənizin həzin səsinə dinləməkdən doymurdu.

Kim bilir, anası səsləməsəydi, üstüaçıq artırmada hələ nə qədər dayanacaqdı.

- Bədurə, bir sözü nə qədər demək olar? Niyə eşitmirsən. Atanın gələndən vaxtıdır. Bacınla birlikdə düşün həyat-bacaya əl gəzdirin, samovara da çırpı atın...

Ağamalovlar ailəsi, hər yay olduğu kimi, bu dəfə də Novxanıdakı bağ evlərində dincəlirdi. Ailə başçısı Məlik Ağamalov dövlət qulluğunda çalışdığından, hər gün işə gedib-gəlirdi. Ziyalı adam idi, övladlarında elmə, ədəbiyyata və incəsənətə marağ oyatmağa çalışırdı. Özü də vaxt tapanda ya rəsm çəkirdi, ya da uşaqları başına toplayıb mütalim edirdi. Elə Bədurə də kağız üzərində nəsə çəkməkdən həzz alırdı.

Uşaq təsəvvürünə həkk olunmuş bağ mənzərələri.

rələrini, dənizi, bir də sevimli gəlinclərini çəkirdi. Anası bu marağa elə də əhəmiyyət vermirdi, amma atası çox bəyənir, qızı həvələndirir, ona cürbəcür rəngli karandaşlar alırdı. Bacısı Səyyarə isə torpaqda eşlənməyi sevir, yaş torpaqdan müxtəlif fiqurlar düzəldirdi. Sonra külək bu zərif fiqurları uçuranda ağlamsınardı.

...Anasının təklifi Bədurənin ürəyinə olmadı. Sevimli məşğuliyyətdən - dənizi seyr etməkdən ayrılmaq istəmirdi. Gözlərini dənizdən çəkməyərək yalnız bunu dedi:

- Dənizə istəyirəm...

Xoşbəxtlikdən atası işdən tez qayıtdı və qızları dənizə çimməyə apardı. Bacıların sevinci yerə-göyə sığmırdı. Ləpəldəyəndə xeyli atılıb-düşdülər, sonra yorulub qumda uzandılar. Səyyarə yenə torpaqdan adam fiquru düzəltməyə başladı. Bədurə isə ləpəldəyəndən alabəzək balıqqulağı topladı. Balaca ovcuna güclə yerləşirdi. Günəşin axşam şəfəqləri altında balıqqulaqlar min rəngə çalır. Bədurə atasına yaxınlaşıb ovcunu açdı, yığıdığı kiçik balıqqulaqlarını göstərdi.

- Ata, onları kim rəngləyir?

- Dəniz.

- Bəs dəniz bu rəngləri hardan tapır? Mənim bu rəngdə karandaşlarım yoxdur axı.

Atası gülümsündü. Bədurənin əlindəki balıqqulağından birini götürüb günəşə tərəf tutdu. Şəffaf idi, min rəngə çalıb par-par yanırdı.

- Bunlar dənizin balalarıdır, qızım. Dənizin məhəbbətindən yaranıblar. Dəniz onlara öz sevgisini, nəvazişini, bir də rəngini bəxş edib. Bu rənglərə heç bir yerdə rast gəlməzsən. Çünki ən böyük rəssam elə ana təbiətin özüdür. Ancaq sən böyüyəndə rəssam olsan, bundan da gözəl rənglər yarada bilərsən. Yəni ki, doğmalarını, əzizlərini, təbiəti sevəsən, onların qəlbini duya biləsən, gözəlliyi qiymətləndirməyi bacarasan...

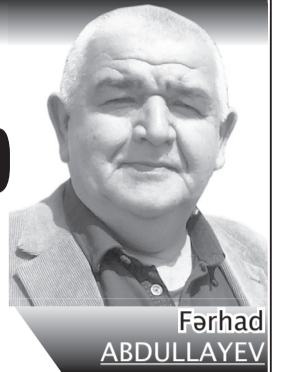
İllər keçəndən sonra - Bədurə adlı-sanlı rəssam olanda, həmişə atasının müdrik sözlərini xatırlayırdı: "Təbiətin ən boz, sönük mənzərəsinin də özünəməxsus rəng çaları, gözəlliyi var. Əgər rəssam onu görüb, duyub çatdırmağı bacarsa, deməli, xoşbəxt sənətçidir". Bədurə Əfqanlı da belə xoşbəxt sənətçilərdən oldu, çağlayan dənizi, kükrəyib şahə qalxan, özünü sahilin qumlarına, qayalara, daşlara çırpın dalğaları kətana köçürdü, fırça vasitəsilə dənizin necə rəngdən-rəngə düşməsinə təsvir etdi.

Hər yay tətilindən dönəndən sonra Bədurə gördüklərini kağız üzərində canlandırmağa çalışırdı. Çəkdiyi rəsmlər məktəb yoldaşlarının, müəlliminin də diqqətini cəlb edirdi. Müəlliminin ona "istedadlısan" deməsi Bədurəni ümidləndirdi. Rəssamlığa marağı daha da artdı. Ancaq orta məktəbi bitirəndə sənədlərini Bakı Rəssamlıq Məktəbinə verməyə cəsarət etmədi - 1929-cu ildə Bakı Pedaqoji Texnikumuna daxil oldu. Rəssam olmaq istəyi isə onu rahat buraxmırdı. Texnikumu bitirdikdən sonra 5 il orta məktəbdə müəllimlik etdi. Elə həmin vaxtlarda - 1931-ci ildə Bakı Rəssamlıq Məktəbinin qrafika şöbəsinə qəbul olundu. Həm işləyir, həm də oxuyurdu. İncəsənət vurğunu olan böyük bacısı Səyyarə isə heykəltəraşlığı seçdi...

Bədurə hələ tələbə ikən dünya incəsənət tarixini öyrənməyə başladı. Moskvada, Sankt-Peterburqda yerləşən qalereya, teatr və etnoqrafiya muzeylərini gözdə, dünya incəsənətinin nadir və əvəzsiz nümunələri ilə yaxından tanış oldu. Rəssamlığı nadir sənət kimi qiymətləndirərək yeni əsərlər üzərində işləməyə başladı. Amma nədənsə, teatr rəssamlığı onu daha çox cəlb edirdi. Odur ki, diplom işinin mövzusu da Şekspirin "Otello" faciəsi oldu. Və "Otello"dakı mövzudan fərqli olaraq, ona xoşbəxtlik - ömür-gün yoldaşı bəxş etdi...

Fərhad SABİROĞLU

Ən münasib variant

Fərhad ABDULLAYEV

Daha bir erməni fəal Azərbaycan, Ermənistan sülh platformasına qoşulub. Vahe Avetyan, Süzan Caginyan və Vahan Martirosyandan sonra Yerevandan olan daha bir fəal - Armen Virabyan erməni-Azərbaycan sülhməramlı Bakı platformasını dəstəklədiyini bildirib.

Armen Virabyan etirazçı "Elektromaydan"ın ön sıralarında gedən və müxalifət lideri, prezidentliyə namizəd Raffi Ovanisyanın etimad etdiyi şəxs olub. Lakin o, Serj Sərkisyanın hərbi xuntasının qurbanına çevrilib və Almaniyaya qaçmaq məcburiyyəti qarşısında qalıb.

A.Virabyan bildirib ki, yaxın günlərdə sülhməramlı Bakı platformasını imzalayacaq və beləliklə, münafişənin sülh yolu ilə tənzimlənməsini dəstəkləyən dördüncü Ermənistan fəali olacaq.

A.Virabyan 1985-ci ildə anadan olub, Yerevandakı Maliyyə-İqtisad İnstitutunu bitirib, bir neçə QHT-də çalışıb. Daha sonra İsveçdə və Almaniyada iqtisadi və siyasi təhsil alıb, Yerevana qayıtdıqdan sonra oradakı Amerika Universitetində oxuyub, ingilis, rus, İsveç və alman dillərini bilir.

Sülh platformasından danışarkən, A.Virabyan deyib: "Bu, gözəl və hətta bir qədər gecikmiş təşəbbüsdür. Aydın məsələdir ki, onu dəstəkləyirəm. Arzum budur ki, gələcəkdə Ermənistan, Azərbaycan və Gürcüstan İsveçə kimi bir konfederasiyada yaşasınlar".

Amma görünür, S.Sərkisyanın sülhməramlı platforma barədə, ümumiyyətlə, anlayışı yoxdur. Onu sülh yox, qanlı müharibə, mənfur işğalçılıq siyasəti düşündürür. Burundan o yanı görməyən dardüşüncəli "siyasətçi" dünya ictimaiyyətini və erməni xalqını aldadaraq, Azərbaycanın sülh danışıqlarından boyun qaçıracağını söyləyir. Əməldə isə, bu danışıqlara hər vasitə ilə əngəl törətməyə çalışır.

Bugünlərdə Azərbaycanın işğal altındakı ərazilərində səfər edən Sərkisyan "Azadlıq" radiosunun erməni xidmətinə bəyan edib ki, hazırda təmas xəttində xüsusi bir gərginlik yoxdur: "Adi vəziyyətdir, belə demək olarsa, bir il əvvəlkindən xeyli sakitlikdir".

İrəvan Kukla Teatrının direktoru (!) Ruben Babayan Sərkisyanı Qarabağa niyə məhz bugünlərdə getdiyini sual edib. Sərkisyan da bildirdi ki, bu səfər onun üçün bir vəzifə borcudur. "Çünki indi elə dövrüdür ki, ordu, əhali, Dağlıq Qarabağın sakinləri artıq çətin dövrə hazırlıdır. Ordunun çoxlu tələbatı var və bu tələbatı dəyərləndirmək lazımdır. Çünki bizim imkanlarımız hüdudsuz deyil ki, bütün problemləri, bütün məsələləri həll edək. Ona görə də tələbatı qiymətləndirmək, hansı problemin ilk növbədə həll olunmalı olduğunu müəyyənləşdirmək və onları həll etmək lazımdır. Səfərimin məqsədi bununla bağlıdır".

Bundan sonra Serj əsl üzünü nümayiş etdirib. Onun göstərişi ilə erməni fəali A.Virabyanın ailəsinə qarşı repressiya məşını işə düşüb. Anası Karina, qardaşı Yelaken, hətta xalası da ciddi sorğu-suala çəkilib. Serji daha çox qəzəbləndirən bu olub ki, Armeninin xalası Ermənistan müdafiə nazirinin birinci müavininin həyat yoldaşı imiş.

Onun ailə üzvlərinə təzyiqlər hələ də davam edir. Serjin əlaltıları onlardan tələb edirlər ki, Armeni fikrindən daşındırsınlar. Başqa sözlə desək, erməni, fəal bəyanatla səhv yola düşdüyünü, erməni-Azərbaycan sülhməramlı Bakı platformasını dəstəkləmədiyini elan etməlidir.

Armeninin anası jurnalistlərə bildirdi ki, təzyiqlər elə həddə çatıb ki, onun intihar etməkdən başqa, çarəsi qalmayıb: "Serjin repressiya məşını bütün çirkin vasitələrdən istifadə edir: şantaj, ultimatum, hədə-qorxu. Hətta iş o yerə çatıb ki, respublika mətbuatında həm oğlum, həm də bacımın həyat yoldaşını - nazir müavini "vətən xaini" adlandırılırlar. Lakin Armeni məsləkindən dönməyəcəyini və təkzib verməyəcəyini deyir. Ailəmiz də Serjin hədələrindən qorxmur. Ovladımı sona qədər dəstəkləyəcəyəm".

Ötən həftə A.Virabyan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevə müraciət edərək ondan kömək istəyib.

Bax belə! Ermənilər gec də olsa, başa düşüblər ki, münafişənin dinc yolla, qan tökülmədən həlli onlar üçün ən münasib variantdır. Və Serj kimi iblislər bu prosesin qarşısını ala bilməyəcəklər!

○ "Aydın yol" qəzetinin növbəti həmsöhbəti hamı tərəfindən çox sevilən hərbi-vətənpərvərlik mahnılarının, döyüş nəğmələrinin müəllifi Şahin Musaoğludur. Şahin Musaoğlunun müəllifi olduğu hərbi mahnılar, döyüş nəğmələri – "Cənab leytenant", "And içirik", "Birinci batalyon" və s. 20 ildən çoxdur ki, az qala hamının dillər əzbəridir. Hətta bu mahnıların təsirinə düşüb zabitlik məktəbinə yazılanlar və sonradan ordumuzda xidmət edən hərbcilər də az deyil. Qarabağ savaşının qızgın vaxtlarında Şahin Musaoğlu Müdafiə Nazirliyi Tibb İdarəsi, Müdafiə Nazirliyi Sənədli Filmlər Kinotelestudiyasının əməkdaşı olaraq döyüşlərdə yaralanan əsgər və zabitlərə məxsus ilk hərbi-tibbi arxivi yaradır. Bununla kifayətlənməyib, şəxsi həyatın mənəvi-psixoloji təminatının artırılması üçün vətənpərvərlik mövzulu şeirlər yazır, onları bəstələyərək, döyüş nəğmələrinə çevirir. Bütün bunlar haqqında müsahibin özünü dinləyək:

- Şair, həkim, bəstəkar, hərbcı, jurnalist... Şahin Musaoğluna xarakter etibarilə bunlardan hansı daha yaxındır?

- Ayrılıqda götürdükdə əlbəttə, həkimlik sənəti xaraktercə mənə daha yaxındır. Amma ədəbiyyata və incəsənətə gelişim həyatı dərk etməkdə, təkmilləşməkdə mənə mənəvi-praktik təsir göstərən yeganə və güclü ilham mənbəyim olaraq qalır. Bu paralellik həyatım boyu məni müşayiət etməkdədir.

- Hazırkı yaradıcı fəaliyyətinizdən danışaq. Hamının dillər əzbəri olan hərbi mahnılar ərsəyə gətirmisiniz. Bunlar və hal-hazırda nələr üzərində işlədiyiniz barədə danışmağınızı istərdik.

- Hər bir yaradıcı insanın yaradıcılığında proqres və reqres dövrü olur. Bəzən hər hansı bir ədəbi yüksəlişin ardınca haradasa qanunauyğun bir tənəzzül dövrü başlayır. Mən də bu dövrü yaşadım, bir müddət musiqi yaradıcılığına ara verdim. Bunun bir sıra ciddi səbəblər var idi. Amma nələrsə yazıb-yarada bilərdim. Sifariş xatirinə də yazmaq olardı. Həmişə bu səpkidə sifarişlər almışam, lakin heç vaxt özümü zorlayıb nəsə yazmamışam. Bu dəfə də belə oldu. Ürəkdən gəlməyən nəsə yazmaqdan, heç nə yazmamağa, susmağa qərar verdim. İllər ötdü, bu mahnılar 25-30 ilə yaxın müddətdə populyarlığını, aktuallığını itirmədi. Cəmiyyətin, xalqın, xüsusən gənclərin bəstələrimə olan tələbatı, daxili sifarişi, sözsüz ki, məni də artıq susmamağa, yazıb-yaratmağa sövq etdi. Əsərlərimi yenidən təzə nəfəslə, yeni ifaçılarla işləməyə qərar verdim. Bilirsiniz ki, mahnılara can, həyat verən onu yazan, yaradan şairlər, bəstəçilər olsa da, bu əsərləri qoruyub-yaşadan ifaçılardı. İfaçıdan, ifadan çox şey asılıdı. Mən də bu axtarışı davam etdirirəm. İki əsərimi "Savalan" qrupunun solisti, tanınmış sənətçi Novruz Novruzlu ilə işləmişəm. Həsab edirəm ki, ortaya mükəmməl ifadə qoymuşuq.

"0 gün yaxındadı, hamımız, hamılıqla bu zəfəri yaşayacağıq!"

Həmçinin, bir neçə mahnımın üzərində ayrı-ayrı ifaçılarla eyni vaxtda çalışıram. Sağlıq olsun, yaxınlarda təqdimatını edəcəyəm. 30-a yaxın hərbi-vətənpərvərlik mahnı mətnlərimi not variantı ilə birlikdə kitab halında nəşr etdirirəm. Həm Azərbaycanda, həm də qardaş Türkiyədə nəşri nəzərdə tutulan bu kitabı Əhməd Cavad, Bəxtiyar Vahabzadə, Ramiz Rövşən və Rüstəm Behrudinin sözlərinə yazdığım hərbi marşları və döyüş nəğmələrimi də əlavə etmişəm. Kitabın, Müdafiə Nazirliyi başda olmaqla, bütün güc nazirliklərinin hərbi hissələrində əsgər və zabit həyatına hədiyyə olaraq verilməsini nəzərdə tutmuşam.

- İlk bəstəniz olan "İgid əsgər, möhkəm dayan" mahnısının yazılma tarixçəsindən danışaq: nəğməni hansı zərurət araya-ərsəyə gətirdi?

- Bu sualı mənə həmişə veriblər və hər zaman da böyük həvəslə cavablandırmışam. Çünki bu əsər mənim ilkimdir. Məhz bu mahnımla o böyük dünyaya – musiqiyə gəlmişəm. Mahnının ərsəyə gəlməsində Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı Yusif Mirzəyevin qəhrəmanlığının böyük rolu olub. Allah bütün şəhidlərimizə rəhmət eləsin, ruhları şad olsun. O ki qaldı zərurətə; hər şey

"İgid əsgər" şeiri ilə başladı. 1990-cı illərin ağır, mürəkkəb, təlatümlü günləri idi. Ordu quruculuğu formalaşdı. "Birinci batalyon" deyilən ("Şıxov" batalyonu) ilk taborun qəhrəman döyüşçüləri Şəhidlər Xiyabanında and içərək, birbaşa cəbhəyə yollanırdı. Hamıda döyüş ruhu vardı. Mən də orada idim. Oradakı oğulların çoxu hazırda aramızda yoxdu, çoxu şəhid oldu... Bəziləri qazi olaraq, sonradan dünyasını dəyişdi. Allah hamısına rəhmət eləsin. O hissələrin təsiri ilə bu şeiri yazdım. Amma anlatmaq istədiyimi verə bilmirdim. Çox işlədim, çalışdım, ora-burasına əl gəzdirdim, yenə razı qalmadım. Ağlıma bir fikir gəldi, bəlkə, bu hissələrimi əsgər nəğməsi və ya marşı kimi musiqi dilinə salım, deyə düşündüm. Elə də etdim. Yaradıcı insanlar yaxşı bilir, bəzən anlatmaq istədiyini sözlə ifadə edə bilməyəndə köməyinə musiqi gəlir. "İgid əsgər" melodiyası bu mənada əlimdən tutdu...

- "Barit qoxulu yollar" siza bir şair kimi nə qazandırdı?

- Çox şey verdi! Birincisi, əsl vətən sevgisinin nə olduğunu öyrətdi. Millətə, torpağa, bayrağa sayğı və ehtiramı öyrəndim. Həm də "barit qoxulu yollar" bu sevginin, bu sayğının necə bir ağır bədəlinin olmasını mənə başa saldı.

Həmçinin, o, mənə sədaqəti, vəfanı, əzmi, qətiyyəti, intizamı, qazandırdı. Sözsüz ki, şair kimi müşahidə qabiliyyətimin, təxəyyülümün, həyatla bağlı təəssüratlarımın, bir sözlə, fantaziyamın formalaşmasına da əvəzsiz təsiri oldu.

- Şahin Musaoğlunun musiqiləri o zamankı Azərbaycan əsgərini ayaq üstə saxlaya bildimi? Ümumiyyətlə, o mahnıların – "Cənab leytenant", "And içirik", "Birinci batalyon", "Salam, dar ağacı" – yazıldığı mürəkkəb şəraitə, acı keçmişə nəzər salmaq sizin üçün nə dərəcədə ağırdır?

- Müharibə iki nəfərin savaşı deyil... Bu, ölkələrin, orduların, maraqların savaşıdır. Atatürk deyirdi: "əgər millət həyatı təhlükədə deyilsə, müharibə bir cinayətdir". Əbədi heç nə yoxdu, hər şeyin sonu olduğu kimi, müharibənin də, əlbəttə, bir sonu olacaq. Var olan, ayaqda qalan dövlətin, sonu olmayan bir müharibəsi də var. Bu, informasiya müharibəsi, söz savaşıdır. Söz və qələm əhli olan bizlər bu müharibənin önündə gedənlərdənəm. Ona görə bizim davamız, savaşımız Azərbaycan yaşadığıca davam edəcək. Həsab edirəm ki, musiqilərim, mənimlə birlikdə o dönməkdə də, bu gün də və gələcəkdə də

Azərbaycan əsgərini döyüşə səsləyəcək, onun döyüş ruhunu, qətiyyətini formalaşdıraraq, Vətən oğulları ilə birgə, çiyin-çiyinə döyüşəcək.

- Ağır müharibə illərinə qayıdaq... Cəbhədə həkim və jurnalist kimi çalışmışınız. Mümkünsə, heç zaman unuda bilməyəcəyiniz, insan faciəsini özündə əks etdirən hansısa bir xatirəni danışardız?

- Belə hadisələr çoxdu və onlardan kitab halına salacağım yazılarımda bəhs etməyi qərara almışam. İnşallah, sağlıq olsun, bu xatirələri həmin kitabda bölüşəcəyəm.

- Bildiyimiz qədər "Cənab leytenant" mahnısının da maraqlı tarixçəsi var. Ona da toxunaq...

- Hər bir sənətin öz tarixçəsi olur, bu, təbiidir. "Cənab leytenant" da bu mənada, istisna deyil. Bu mahnı Azərbaycan zabit və əsgərlərinin, eləcə də, hərbcı olmayan gənclərimizin, ümumiyyətlə, cəmiyyətin əksər təbəqəsinin, toplumun böyük qisminin sevdiyi və hit halına gətirdiyi əsərdir. Yazılmasından 30 ilə yaxın vaxt keçməsinə baxmayaraq, hətta kiçik uşaqların da sevgisini qazanan, hamının dillər əzbəri olan mahnının deyərdim, həqiqətdən uzaq, həm də çox uzaq hekayətləri, tarixçələri uydurulub. Bununla əlaqəli müxtəlif versiyalar eşitmişəm. Hətta bəzi insanlar mənimlə xüsusi olaraq görüşüb, mahnının onunmu, yaxud şəhid olmuş hansısa yaxınınınmu, əzizininmi şərafinə yazıldığını mənədən israrla soruşublar. Bəzən onları qırmamışam. Vaxtı gələndə hamısını açıqlayacam.

Amma bu mahnının sevgisiylə orduya yazılıb leytenant olanların gerçəkdən, sayı çoxdu. Mənim üçün bundan böyük, bundan şərəfli ödüllə ola bilməz.

- Qarabağın işğaldan azad ediləcəyi gün, Şahin müəllimin bəstələdiyi mahnı daşları, qayaları lərzəyə gətirmək gücündə olacaqmı?

- Həmin gün, – o müqəddəs, o möhtəşəm gün – hamımızın ümidlə, inamla gözlədiyimiz gün gələcək! Buna əminəm! O gün yaxındadı, hamımız, hamılıqla bu zəfəri yaşayacağıq! Çünki bu, namus, qeyrət, şərəf məsələmiz, haqq işimizdi. O ki qaldı yazılacaq mahnıya, indidən onu deyə bilərəm ki, o əsəri yazacağam. Bəlkə, bir əsgərdən, bəlkə, bir anadan, bəlkə də, bir sevgidən bəhs edəcək o mahnı, bax bunu bilmirəm! Amma içimdə çoxdandı göynəyən bir yara məni rahat buraxmır... Ürəyimdə nə vaxtdı, şəhidlik, qazilik, mərdlik, igidlik, əhd-vəfa, əzm, qətiyyət, qisas, intiqamdan yoxlularaq o cənəfət Qarabağı tərənnüm edəcək bir zəfər mahnısı yaşayır. Bax, mən onu yazmaq istəyirəm!

Elmin NURİ

Əsəd CAHANGİR

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Zərdüşt mifə, Mirmehdi Bibliyaya üz tutursa, M.Şükürlü sonuncu səmavi kitaba - Qurani-Kərimə müraciət edir. Onun hekayəsinin qəhrəmanı dülgər Həbib Nəccar haqqında Quranın qəlbi sayılan "Yasin" surəsi söz açıq: "Şəhərin ən ucqar tərəfindən bir kişi çaparaq gəlib dedi: "Ey qövmüm! Elçilərə tabe olun!" Dülgər Allahın elçilərini öldürmək istəyən Antakiya şəhəri sakinlərini haqqa dəvət edir və bu alicənab hərəkətinin bədəlini öz həyatı ilə ödəyir – hiddətlənmiş kütlə onu daş-qalaq edir.

Müşfiqin hekayəsi ilə dini süjet arasında elə bir önəmli fərq yoxdur. Yazıçının olaya yanaşması da qutsal kitabın hökmlərindən kənara çıxmır. Bəs onda bu hekayə nə üçün yazılıb? Sadəcə, "Yasin" oxumaq üçün mü? Axı bundan ötrü din xadimləri var. Görünür, Müşfiq öz ömrünün dinlər tarixi dönmündədir və onun İntibahı hələ qabaqdadır.

Amma "Dülgərin qövmü" nün ilginç bir yönü var - müəllif əski çağların ruhunu canlandırma bilir. Hekayənin ilk cümlələrindən hiss edirsən ki, guya elektrik işığı düşməyən, maşın-dəzgah səsləri eşidilməyən, əldən-ayaqdan uzaq, qu desən, qulaq tutulan bir məkana, nəşə özəl ruhi-psixoloji havaya düşmüşsən. Bütün varlığı ilə haqq axtaran mömin bir qocanın ruhundan süzülüb gələn bu hava, hekayəni başdan-ayağa qədər bürüyür. Düzdür, üslub məsələsində gənc yazıçıya Sarama-qonun "İsanın İncili" romanının ciddi təsiri duyulur. Amma belə gənc yaşda Sarama-qo kimi mürəkkəb üsluba malik yazıçıdan təsirlənmək özü də bacarıq istəyir. Bir sözlə, Müşfiq özünün timsalında nəsrimizə yeni üslub və dünyagörüşünə malik bir imzanın gəlişinə məni inandıra bildi. Onun imzasını siz də yadda saxlayın.

Günəl Eyvazlının qədim Misir tarixindən söz açan "Tutenxatun" hekayəsinin fabulası ilginç, hətta ağlasığmaz bir olay üstündə qurulub. Firon Exnaton övladının qız doğulduğunu qoca kahindən başqa, hamıdan gizlədir və onu oğlan kimi böyüdür ki, gələcəkdə taxta çıxsın. Exnatonun ölümündən sonra onun "oğlu" Tutenxamon adıyla taxta çıxsın da, Amenton adlı bir gəncə vurulur və qoca kahin sirtin açılmasından qorxub onu zəhərləyir.

Hekayənin ən ümumi ruhunda gizli bir feminizm var, lakin bu, Günəlin əsas məqsədi deyil. O, məhəbbəti din, hakimiyyət və kasta quruluşuna qarşı qoyur və üstünlüyü birinciyə verir. Hekayənin başlıca ideyası insan və onun sevgisidir. Düzdür, Günəlin tarixi kolorit, yaxud psixoloji iqlim yaratmaq bacarığı hələ gəlməlidir. Amma əvəzində o, orijinal mövzu, maraqlı süjet, şairanə-metaforik dil, aydın ideyaya malik bir hekayə yazmağa qabiliyyətli.

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin, istedadlı gənc ədiblərin təbliği məqsədi ilə nəşrə hazırladığı «Ən yeni ədəbiyyat» antologiyasının ön sözünü oxucuların nəzərinə təqdim edirik.

Vüsal Nurunun "Paltarboğan" hekayəsində isə məkan – əbədi bura, zaman – əbədi indidir. Vüsalın yazı üslubunun konkret məkan-zaman göstəriciləri məlumdur. O, öz hekayəsini ötən yüzilin ikinci yarısında Latın Amerikasına ədəbiyyatında geniş yayılan, yetmiş-səksəninci illərdə bizə də gəlib çatan və ən qabarıq ifadəsini M.Süleymanlının nəsrində tapan magik realizm üslubunda yazıb.

Gənc nasir qeyri-realdan gerçəkçəsinə danışır, magik realizm də buradan doğur.

Hansısa bir kənddə bir müəllim məlumi olmayan səbəbdən özünü ağacdən asır və kənd əhəlisini yeddiddən yetmişəcən onun meyitini soyur – biri pencəyini, biri ayaqqabısını çıxarıp, biri, hətta boğazından kəndiri açır... Başını ölmüş kişinin qarnına dayayıb yatan küçükdən başqa, onun halına yanan olmur. Bu küçükdən böyüyüb it olur və kəndi cəzalandırır. Kənddən hər gün bir adamın meyiti çıxır...

Vüsalın mətnində bir neçə cəhət diqqəti çəkir. Onun sözünün sehiri var və bu, istedad əlamətidir. Mirmehdi və ya Müşfiqdən fərqli olaraq, Vüsaldə yüksək missiyanın icraçısı göylərin yox, yeraltı Aid aləmin təmsilçisi – cəhənnəm köpəyidir.

Bu, artıq inanc məsələsidir. Təhkiyəçinin faciəli olaydan şəhən diksiya ilə danışması hesabına hekayədən doğan ağır ovqat önəmli dərəcədə zəifləyir. Bu isə bəlli bir nəsr təcrübəsinin göstəricisidir.

Mətləb Muxtarovun "Araba sahibindən satılıqdır" hekayəsinin istər zaman, istərsə də məkanı məlumdur - 90-cı illər, Bakı. Hekayə tarix müəllimi olan bir türkün öz ailəsi ilə Azərbaycana gəlməsi, bir müddət burada işləməsi, amma saxtakarlıq etmədiyi üçün məktəbdəkilərlə düz gəlməyib, yenidən Türkiyəyə qayıtmasından danışır. Əksər yerli adamların türkə və onun ailəsinə soyuq yanaşmasına, məhəllə uşaqlarının türkün oğlunu döyməsinə baxmayaraq, onlar "yadelli" tarix müəllimindən üç önəmli şey öyrənirlər - dinə, milli dilə və milli tarixə sayğı. Hekayə, ateizm və sosializmdən yeni mənəvi və siyasi duruma keçidimizdən, dini və milli köklərimizə qayıdışımızdan sadələh uşaq təsəvvürü ilə bəhs edir. Çünki o illərdə həm müəllif, həm də müstəqilliyimiz öz uşaqlığını yadırdı. Olayın uşaq dilindən nəqli, özəlliklə də, türkün oğlunu döymüş məhəllə uşaqlarının dərin peşmançılığı hekayəyə kövrək, səmimi hava gətirir. Lakin bu kövrəklik primitiv, bayağı sentimentalizmə çevrilmir. Məncə, bu hekayədə Mətləbin ən böyük uğuru elə budur - insan duyğularındakı kübar zərifliyini həssaslıqla verə bilmək.

Əgər Mətləbin hekayəsi keçid dövrü adamının mənəvi problemlərinə güzgü tutursa, Cavid Zeynallının "Coğrafiya müəlliminin pencəyi" və Vüsal Oğuzun "Nisyə" hekayəsi keçid dövrü adamının güzəran problemlərini bundan doğan mənəvi ağırlıqdan danışır.

Cavidin hekayəsi poetik nəsr örnəyidir, Vüsalın hekayəsi isə heç bir şeiriyyətə yer qoymayan sərt, amansız gerçəkliyi əks etdirir. Cavidin hekayəsi "nikbin" finala bitir - İbrahim müəllim itmiş zənn etdiyi pullarını "tapır". Vüsalın hekayəsi isə faciəvi sonluqla tamamlanır - Şahin mağazaya olan borcunu ödəyə bilmədiyi üçün ürəktutmasından ölür.

Hər iki gənc İsa Muğanna və Sabir Əhmədli ilə başlayan milli realist-psixoloji nəsr üzərində formalaşır. Bu fikir ilk öncə daha yetkin üslub və dili ilə seçilən Cavidə aiddir. Onun hekayəsinin sıxılmış yay kimi gərgin daxili drammatizmi, psixodinamikası var. İtkiyə uğradığını düşünən qəhrəmanın fikirləri öncə bir yay kimi son həddəcən yığılır, sonra yavaş-yavaş açılır və oxucu söhbətin bitdiyini düşünür, amma finaldakı qəfil "partlayış" aldandığını ona başa salır. Beləliklə, hekayədə açılış iki dəfə gedir. Qəhrəman öz itiyini bu itki ilə daxilən barışandan sonra tapır. Problem öncə insanın daxilində öz psixoloji həllini, sonra isə zahiri olaylarda gerçək çözümlünü tapır. Yəni Cavid, Flober süjeti ilə Mopassan finalını birləşdirir. Məhz bu novellavari final gənc nasiri realist-psixoloji nəsrimizin floberlərindən ayırır.

Bununla belə, Cavidə bəzən dilə, üsluba aludəlik duyulur. Məncə, ən yaxşısı odur ki, nasirin apardığı dil əməliyyatlarını oxucu hiss etməsin, bizim üçün həyatda ən zəruri şeyin - udduğumuz havanın fərqi olmadığını kimi. Hava kimi, üslub da çatışmayanda hiss olunmalıdır. Cavidin hekayəsinin dili bəzi yerlərdə qədərindən artıq "şairanə" görünür və buna uyğun olaraq təhkiyənin ürək döyüntüləri normanı aşır. Əslində, bu sözlər tənqid yox, tərifi. Demək, Cavid yazmağı artıq bacarıp, indi isə pozmağı öyrənməlidir.

Vüsal, əksinə, hələ yazmağı öyrənmək dönmündədir. Onun hissələri hərdən cümlələrinə sığmır, elə bil kiminsə əyninə ölçüsündən kiçik paltar geydirirsən. Buna baxmayaraq, "Nisyə"nin sərt psixoloji iqlimi, aktual teması, özəlliklə də, oxucunu şillə kimi tutan finalı onun müəllifi haqqında tədqiqedicilərlərimizin nisyə olmadığını göstərir.

Milli nəsrimizin inkişafını bir ağaca bənzətsək, hər iki gənc o ağacın yana ayrılan budaqları yox, gövdəsində, yəni ana xəttin üstündə qararlaşıb. Mən bununla Cavidə və Vüsala kifayət qədər ciddi status verdiyimi bilirəm, amma onların boynuna elə bir o qədər məsuliyyət qoyduğumun da fərqi deyil.

Əgər yeni nəsil nasirlərin Mendeleyev sistemini yaratsaq, Cavid və Vüsala ən yaxın olan xanaya "Tanımal Mustafa" hekayəsinin müəllifi İkinci Mahmudun adını yazmaq lazım gələrdi. Mahmudun hekayəsi təkə ilginç bir olay yox, həm də xarakter üstündə qurulub. Hekayənin, hətta saymağı belə bacarmayan qəhrəmanı Mustafa kişinin qəribə bir qabiliyyəti var - davara baxıb sahibini, uşağa baxıb babasını tanıyır, yəni Tanımalıdır. Bu xalq genetik qeyri-adi qabiliyyətinə görə mahalda hörmət qazanır, bir çox oğurluq hadisələrinin açılmasına kömək edir. Amma onun zindən doğulanların əsl valideynini təyin etməsi adamları çaş-baş salır. Onlar həqiqəti eşitmək istəmir, üstəlik də Mustafanı qocalıb aqlını itirməkdə suçlayırlar. Buna dözməyən qoca dünyasını dəyişir və həqiqətləri özüylə o dünyaya aparır.

Davamı gələn sayımızda

Allah göz yaşlarına inanır

Kənan HACI

Bir medalın iki üzü

Bu yazını yazmağa başlarkən ötən əsrin 30-cu illərində SSRİ-də kütləvi aclığın hökm sürməsiylə bağlı hansısa kitabda oxuduğum faktları xatırladım. Həmin dövrdə insanlar acından ölmək üçün siçanları, soxulcanları, müxtəlif həşəratları yeyir, itlərə, pişiklərə cumurmuşlar. Heyvanlar adam görəndə harda gəldi, qaçıb gizlənməmiş. Bu hal ən çox Ukraynada hökm sürürdü, sosialist rejiminə, əsasən də Stalinə qarşı dirəniş göstərən Ukraynaya ölüm hökmü kəsilmişdi. Beləliklə, tarixin ən böyük "insan qtlığı" bu bölgədə yaşandı və altı milyon əhali aclıqdan öldü.

Həmin dövrdə ədəbiyyat tam şəkildə sovet senzurasının basqısı altında idi, rejimlə barışmayan yazıçılar ölkədən mühacirət etmişdilər, qalanlarını isə repressiya və məhrumiyətlər gözləyirdi. M.Bulqakov sovet hökumətinə yazdığı məşhur məktubda özünün artıq məhv edildiyini və bu məhvedilmənin sovet cəmiyyəti tərəfindən sevinclə qarşılandığını ağrıyla dilə gətirirdi. 20-ci illərin təbliğat maşını Bulqakovu ləkələməklə onu tam zərərsizləşdirmək üçün ardıcıl olaraq tryuklar nümayiş etdirmişdi və "Master və Marqarita"-nın müəllifinin bütün mənəvi gücü artıq tükənmişdi. Onun əsərlərinin səhnədə oynanılmasına, kitablarının çapına Stalin tərəfindən qadağa qoyulmuşdu. Yevgeni Zamyatin totalitar rejimin mahiyyətini ortaya qoyan "Biz" antiutopik romanını yazandan sonra Stalin tərəfindən ölkədən qovuldu və ömrünü mühacirətdə - Parisdə başa vurdu. Rus ədəbiyyatının "Gümüş dövrü"nü yarananlardan biri olmuş Anna Axmatovanın əri və oğlu həbsə atıldı, şeirləri çap olunmadı. Axmatovanın birinci əri Nikolay Qumilyov hələ 1918-ci ildə əksinqilabçı aqçvardiya ilə işbirliyində təqsirləndirilərək həbs edilmiş və Leninin şəxsi göstərişi ilə güllənməmişdi. Marina Svetayeva da rejimdən öz acı nəсібini almışdı. İnqilabın ilk illərində qızı aclıqdan ölmüş, sovet hökuməti qurulandan sonra ölkədən gedən Marina mühacirətdə səfalət içində yaşamalı olmuşdu.

1939-cı ildə vətənə qayıdanda isə bütün qapılar onun üzünə bağlanmışdı. Artıq yaşamağa mənəvi gücü qalmayan şairə kəndirlə özünü asaraq intihar etdi. Andrey Platonovu həbs etməsələr də, ona mənəvi işgəncələr verdilər, oğlu həbsxanada vərəmdən öldü, rus ədəbiyyatının ən böyük yazıçılardan biri ömrünün son illərini dalandar işləmək məcburiyyətində qaldı. Osip Mandelştam ömrünü sürgünlərdə başa vurdu.

...Məlum faktları sadalamaqda məqsədim başqadır. Sosialist inqilabından sonrakı tarixi formalaşmanın xüsusiyyətlərindən biri bu idi ki, o, fəhlə-istehsalat demokratiyasının, sosial bərabərliyin cüvərlərini tədricən qurdu və bununla da Sovet İttifaqının çoxsaylı xalqlarının üstünə qorxunc bürokratik üstqurum yükləndi. Çar Rusiyasında Nikolay Radışsev "Peterburqdan Moskvaya səyahət" əsərində rus bürokratizmini ifşa etdiyi üçün saraydan qovulub sürgünə yollanmışdısa, çar sarayında şahzadələrə dərs deyən Qriqori Petrov təhlükəli jurnalistika fəaliyyətinə görə az sonra saraydan, bir müddət keçdikdən sonra isə kilsədən qovulmuşdusa, inqilabdan sonra da heç nə dəyişmədi. Bolşeviklər onu bu dəfə ölkədən çıxmağa məcbur etdilər və o, Yuqoslaviya Krallığından sığınacaq almaq məcburiyyətində qaldı. Onun "Boş zənbəklər ölkəsində" kitabı bu gün də böyük maraqla oxunur. Demək, çarizm və bolşevizm bir medalın iki üzü imiş. Ədəbiyyatı nəzarətdə saxlamaq üçün "Qlavlit" yaradıldı və bu qurum Domokl qılıncı kimi azad sözün başı üzərindən asıldı. Rus bolşevizminin iradəsini sındıra bilməyi polyak yazıçısı Yozef Matskeviç M.Şoloxovun "Sakit Don" əsərini oxuyandan sonra ona məktub yazmışdı. Həmin məktubdan bir məqama diqqət yetirək:

"Literaturnaya qazeta"-nın 95-ci sayında (1954-cü il) "Sakit Don"-un Sizin "əhəmiyyətli düzəlişə" məruz qoyduğunuz yeni nəşri barədə məqalə verilib. Görünür, söhbət romanın rəsmi sosrealizmin hamının qəbul etdiyi cari tələblərinə uyğunlaşdırılmasından gedir. Çox təəssüf. Şəxsən mən sovet ədəbiyyatının son illərdəki sonsuz boz yeksənəqliyi fonunda "Sakit Don"-u bəşər mədəniyyəti üçün bir töhfə olan yeganə əsər hesab edirəm. Buna görə də romanın indiki məcburiyyətə uyğunlaşdırılmasından gedir. İşlənməsini həm də bu mədəniyyətə vurulan böyük zərbə saymaq olar. Əlbəttə, bu, müəyyən mənada həm də sovet quruluşuna vurulan bir zərbədir, onu Qərb dünyasının gözündən salan bir faktdır.

...Mən bolşevizmin mahiyyətini təşkil edən nə varsa, hamısına bütün qəlbimlə ən pis şeyləri arzulayıram, amma Sizin kitabın məhv edilməsi məni gerçəkdən təəssüfləndirir. Bizdə kommunistlərə müxtəlif səbəblərə görə və ümumiyyətlə, müxtəlif cür nifrət edirlər. Şəxsən mən azad söz və gerçək gözəllik uğrunda mübarizə naminə (bir qədər pafoslu sözlərə müraciət etdiyim üçün qoy məni bağışlasınlar) kommunistlərə nifrət edirəm".

M.Şoloxov Sovet İttifaqında ən nüfuzlu yazıçılardan idi, yuxarı instansiyalarda da sözü keçirdi. Boris Posternakı Nobel mükafatından imtina etməyə məcbur edən hökumət onun bu ali mükafatı almasına qarşı çıxmadı. Bununla belə, Şoloxovu da belə "əhəmiyyətli düzəlişlər" etməyə məcbur edirdilər. Bu sistem üçün ədəbiyyata münasibətdə əsas meyar istedad deyil, sədaqət prinsipi idi. Həqiqətləri, Ukraynada və SSRİ-nin müxtəlif yerlərində aclıqdan ölmüş milyonlarla insanın taleyini qələmə almaq qəti qadağan idi. Bunları yazan yazıçı özü öz əliylə ölüm hökmünə qol çəkmiş olurdu. Bircə yol qalırdı - mühacirət. Sovet İttifaqı rəsmi olaraq heç zaman qtlığın olduğunu qəbul etməmişdi. Sovet İttifaqı haqqında amerikan və ingilis tədqiqatçıları Ukraynada baş verən qtlıqdan bəhs edirdi, amma bu faktlar öləri qeyd olunurdu. Kollektivləşmənin zərbəsi təkcə Ukraynaya dəyməmişdi. Qazaxıstanda da bir milyon insan ölmüşdü, Şimali Qafqazda və Quru Torpaqlarda bu say bir milyon idi.

Görkəmli rus bəstəkarı Dmitri Şostakoviçin xatirələrini oxuyanda adam dəhşətə gəlir. O yazır ki, "ümid edirəm, nə vaxtsa əsrimizin 20-30-cu illərində qədim xalq mədəniyyətinin - folklorun məhv edilməsinin tarixi yazılacaq. O, həmişəlik məhv edilirdi. Şifahi olduğuna görə. Xalq müğənniləri, gözərgi dərvişlər güllələndikcə onlarla birgə yüzlərlə möhtəşəm musiqi əsərləri də məhv edilirdi. Heç yerdə, heç kim tərəfindən kağıza köçürülməyən əsərlər həmişəlik və bərpəedilməz dərəcədə məhv olunurdu".

Sovet diktaturası üçün şifahi ədəbiyyat yazılı ədəbiyyatdan daha təhlükəli idi. Xatırlayıram, sovet illərində Azərbaycanda da meyxanaya qadağa qoyulmuşdu. Çünki meyxanada çıpaq həqiqətlər dilə gətirilirdi. Sovetlər ölkəsində isə "hər şey qaydasında idi", "ideal cəmiyyət" qurulmuşdu. Kommunizmə gədirdik...

Sovet gəncliyinin Amerika sevgisi

Stalin epoxası başa çatandan sonrakı mülayimləşmə dövründə yazıçılar, şairlər Ezop diliylə də olsa, fikirlərini sətiraltı deməyə başladılar. Amma o zaman da hər sözü, hər cümləni mikroskopla yoxlayırdılar, demədiyi fikri yazıçının boynuna qoyurdular. Andrey Voznesenski kürsüdə çıxış edərkən rəyasət heyətində oturan N.Xruşşov onun sözünü kəsib "bu ölkəni bəyənmişsən, çıx get!" deyərək qışqırmışdı. O dalğada ədəbiyyata gələnlərdən biri də əslən yəhudi olan Sergey Dovlatov idi. Həmin dövrdə sovetlər ölkəsində amerikan nəsrinə, ümumiyyətlə, Avropada yaranan ədəbiyyata şiddətli maraq vardı. Sovet gəncliyi amerikan ədəbiyyatının timsalında azad ədəbiyyatı görürdü. Elə Dovlatovun özü də müsahibələrindən birində bu haqda danışmışdı. O, mühacirətdə olduğu zaman Amerika nəsrinə haqqında belə deyirdi: "Amerika ədəbiyyatı o vaxtkı sovet ədəbiyyatının fonunda, olduqca azad, qandalsız görünürdü, orada rus ədəbiyyatında qadağan olunmuş şeylər haqqında sərbəst danışılırdı - misalçün, elə insan münasibətləri haqqında. Amerika ədəbiyyatı bizim bildiyimiz kimi, əvvəldən həqiqətəpərəst idi. Çünki Amerika yazıçılarının yalançı əsərlər yaratmaq stimulu olmayıb". Dovlatov kimi düşünənlər çox idi. 1941-ci ildə Rusiyanın Ufa şəhərində doğulan Sergey Dovlatov gəncliyindən sərbəstliyə meylli ilə seçilib, onun xarakterində tabeçilik yox idi. 1959-cu ildə Leningrad Dövlət Universitetinin fin dili filologiyası fakültəsinə qəbul olunsada da, iki ildən sonra pis oxuduğuna görə universitetdən qovulmuşdu.

O heç vaxt sovet hökuməti ilə vuruşmayıb, ölkəni də könüllü tərk edib. Cazı, Amerika filmlərini, həyat tərzini çox sevmiş. Amma mühacirətə getməyinin əsas səbəbi təkcə bu sevgi deyildi. Öz vətəninə ilk hekayələrini yazan gündən dissident sayılıb, sovet ədəbi jurnalları onun hekayələrinin çapından birmənalı olaraq imtina edib. İlk kitabının bütöv tirajı sovet "DTK"-sı tərəfindən məhv edilmiş. Yeganə qazanc yeri jurnalistika olub. Sovetlər ölkəsini bircə çamadanla tərk edib, yəni sağ olsunlar, gedəndə ona iki yüz dollar yolpulu veriblər. Yazıçı "Çamadan" əsərində qara yumorla bu kədərlə hadisəni qələmə alıb.

Üç çamadan aparmağa icazə vermişlər, o, əşyalarını yığıb-yığırdıranda məlum olur ki, bütün əşyaları bir çamadanla sığırmiş. Çamadanın altında Karl Marks, üstündə Brodski, onların arasında isə ümitsiz, heç bir şeyə yaramayan qiymətsiz həyat. "Çamadan" əsərində bir qəhrəman ananın səfil həyatı da onun sovetlər ölkəsinə münasibətini qabarıq xarakterizə edir. Yazıçı bu zavallı qəhrəman ananın dilindən yazır: "Bax, pəncərədə bir dolu banka medalım var, kaş onları mandarinlərə dəyişmək mümkün olaydı, bir dənsinə dördünü verərdim".

"Əcnəbi qadın" romanını isə yazıçı mühacirətdə yazıb. Əsərin qəhrəmanı olan Marusya nümunəvi sovet ailəsində doğulub, hər şeylə təmin olunub. Yazıçı onu "yaxşı ailədə olan qız" adlandırır. Qız bir yəhudiyə aşiq olur və bütün həyatı alt-üst olur. Sevgilisi ona Soljenitsinin "QULAQ arxipelaq" əsərini oxumağa verir. Sadələvhlük onu Avropaya, oradan da Nyu-Yorka gətirir. Burada isə rus mühacirləri ac qalmamaq üçün hər işlə məşğul olmağa razılırlar. Hər kəsin öz sahəsində çalışması çox çətindir və bəzi hallarda mümkünsüzdür. Dovlatov bu əsərində Amerikadakı sovet mühacirlərinin çətin, əzablı həyatını təsvir edir. Yazıçı mühacirətdə öz əsərlərinin çapıyla bağlı çoxlu çətinliklərlə üzləşir. Nəşriyyatlar onun və digər tanınmayan yazıçıların kitablarını min tirajdan artıq çap etmirdilər. Məncə, ABŞ kimi nəhəng bir ölkədə bir yazıçı üçün min tirajın nə demək olduğunu izah etməyə ehtiyac yoxdur. Sovet İttifaqında isə mühacir yazıçının kitabları qara bazarda ən tanınmış sovet yazıçısının kitabından da baha satılırdı. O, bütün çətinliklərə rəğmən yazırdı və mühacirlər arasında məşhurlaşan "Yeni Amerika" qəzetini buraxırdı.

Hələ gənclik illərində həbsxana nəzarətçisi işləyərək yazdığı qeydlərdən ibarət "Zona" əsərinin əlyazması SSRİ-də qalmışdı. Yazıçı bu əsəri sərhəddən keçirə bilməyəcəyini anlayıb, əlyazmalarının şəklini çəkib mikrolentə köçürür. Həmin mikrolent ayrı-ayrı hissələrə bölünüb ölkədən çıxan fransız xarımlarına ötürülür və beləcə əsər xilas olur. Onlar bu lentləri gömrük maneələrindən keçirə bilirlər. Əsərin orijinalı isə SSRİ-də qalır. Yazıçı sonradan həmin qadınların ona yolladığı lentlərdən istifadə etməklə yazdığı kitabı - "Zona"-nu çox çətinliklə bərpa edə bilir. Siyasi düşərgələrdən çox yazılıb, amma Dovlatovun təsvir etdiyi kriminal düşərgə dünyada analoqu olmayan bir zonadır. Yazıçı sovet həbsxanasının içiyə çölü arasında maraqlı müqayisələr aparır. Kitabdan bir neçə cümləyə diqqət yetirək:

"Sovet həbsxanası - istibdadın bitib-tükənməyən müxtəlifliklərindən, əhatəli zorakılığın kütləvi formalarından biridir".

Məhbəslər azadlıq arasındakı oxşarlıqları yazan Dovlatovun "Zona"-sında qadağaların hər iki üzündə həyat eynidir.

Qalanların və gedənlərin aqibəti

I YAZI

Müharibə dövrünün son bədii ekran əsəri olan «Arşın mal alan» filminin uğuru Bakı kinostudiyasının planında olan «böyük dövlət xadimləri haqqında mövzular»dan birini - «Fətəli xan» ssenarisini gerçəkləşdirməyə imkan verdi. Böyük və dağıdıcı müharibədən çıxmış ölkənin, əslində, sənət əsərlərinə, o cümlədən, kinematografiyaya xərcləməyə kifayət qədər maddi vəsaiti yox idi. Bütün maddi ehtiyatlar bərpa işlərinə, dağıdılmış kəndləri və şəhərləri dirçəltməyə yönəldilmişdi. Səngərlərdə və faşist işğalı altında olan ərazilərdə 20 milyondan artıq adam itirən, 1710 şəhər və şəhərliplə qəsəbəsi, 70 min kəndi, 32 min sənaye müəssisəsi və s. dağıdılan ölkənin diqqəti tamamilə iqtisadiyyata yönəldilmişdi. Qəbul olunmuş 4-cü beşilliyin direktivlərində «zərər çəkmiş rayonları bərpa etmək, sənayeni və kənd təsərrüfatını müharibədən əvvəlki səviyyəsinə çatdırmaq, sonra isə bu səviyyəni xeyli dərəcədə ötür-keçmək» nəzərdə tutulurdu. İdeologiya və mədəniyyət sahəsində qarşıya «burjuva baxışları, əxlaq və adət-ənənələrinin qalıqları ilə qəti mübarizəyə başlamaq, Qərbi imperializminin mürtəce mədəniyyətinin sirayətədi təsirini dəf etmək, bütün sovet vətəndaşlarını şüurlu vətənpərvərlər səviyyəsinə qaldırmaq, zəhmətkeşlərin mədəni səviyyəsinə daha da yüksəltmək» vəzifələri qoyulmuşdu.

Azərbaycan K(b)P MK-nın, bilavasitə MK-nın birinci katibi Mircəfər Bağirovun göstərişinə əsasən «böyük dövlət xadimləri haqqında bədii filmlər» çəkilməsinə hazırlıq 1943-cü ildən başlanmışdı. MK-nın ideologiya üzrə katibi Q.Məmmədov, XKS-nin İncəsənət İşləri İdarəsinin rəisi H.Sultanova, Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının birinci katibi M.İbrahimov, Bakı kinostudiyasının direktoru R.Rza dəfələrlə dəyişirdikləri və dəqiqləşdirdikləri tematik plandakı Fətəli xan Qubalı, Şah İsmayıl Xətai, Molla Pənah Vaqif və Babək haqqında mövzulardan birini seçmək xahişilə respublika rəhbərliyinə və SSRİ XKS yanında Kinematografiya işləri üzrə Komitəyə müraciət etmişdilər. Davamlı yazışmalardan və müzakirələrdən sonra Komitə, Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi M.Bağirovun xeyir-duası ilə «Fətəli xan Qubalı» mövzusu üzərində dayandı, (bəlkə də, bu məsələdə M.C.Bağirovun əslən qubalı olması və Fətəli xanın Rusiya ilə «dostluq etməsi» faktları başlıca rol oynamışdı) filmin ssenarisinin yaradılması ilə bağlı tədbirlər görülməsini Bakı kinostudiyasının rəhbərliyinə həvalə etdi və kinostudiyanın direktoru R.Rza respublika rəhbərliyinin razılığı ilə ikiseriyalı bədii film üçün ədəbi ssenari yazılmasını yazıçılar Ə.Məmmədخانlı və M.Hüseyno tapşırırdı.

Azərbaycan tarixində əhəmiyyətli rol oynamış böyük dövlət xadimləri arasında ekran obrazının yaradılması üçün Fətəli xan Qubalının seçilməsini, şübhəsiz, qeyd etdiyimiz kimi o dövrdə yaranmış siyasi vəziyyət də şərtləndirmişdi. İ.V.Stalin dünyanın yenidən bölüşdürülməyə təqdirə, Güney Azərbaycanı İrandan qoparıb, SSRİ-yə birləşdirmək niyyətini gizli saxlasa da, sonrakı hadisələrin gedişində bu plan üzə çıxdı. 1945-ci ildə Güney Azərbaycanda başlanan demokratik inqilab, milli hökumətin qurulması, bu prosesləri sovet rəhbərliyinin passiv şəkildə dəstəkləməsi həmin niyyətin gerçəkləşməyindən xəbər verirdi. Lakin qlobal siyasətdə baş verən dəyişikliklər, SSRİ-nin tərkibində də olsa, bütöv Azərbaycanın yaranacağı təhlükəsi sovet rəhbərliyini həmin plandan əl çəkməyə, Güneydə yaranmış milli hökumətin devrilməsilə razılaşmağa məcbur etdi.

Şübhəsiz ki, Azərbaycanın bütövlüğü uğrunda mübarizə aparılmalıdır, Rusiyaya arxalandığına görə Fətəli xan Qubalının fəaliyyəti digər böyük dövlət xadimlərimiz arasında sovet ideologiyasının tələblərinə daha artıq cavab verirdi. Bu mənada XVIII yüzilliyin ikinci yarısında Azərbaycanda baş verən hadisələrin rus və sovet tarixşünaslığında əks etdirilmiş versiyasına uyğun gələn ekran əsərinin yaradılması mövcud siyasi-ideoloji sistemin maraqlarına daha uyğun idi. Məhz Fətəli xanın Rusiya imperatriçəsi

II Yekaterina ilə diplomatik əlaqələrinin qabardılması, onun mübarizəsinin Türkiyə və İran dövlətlərinə qarşı yönəlməsinin ön plana çəkilməsi mövzuyla bağlı başlıca tələblər idi.

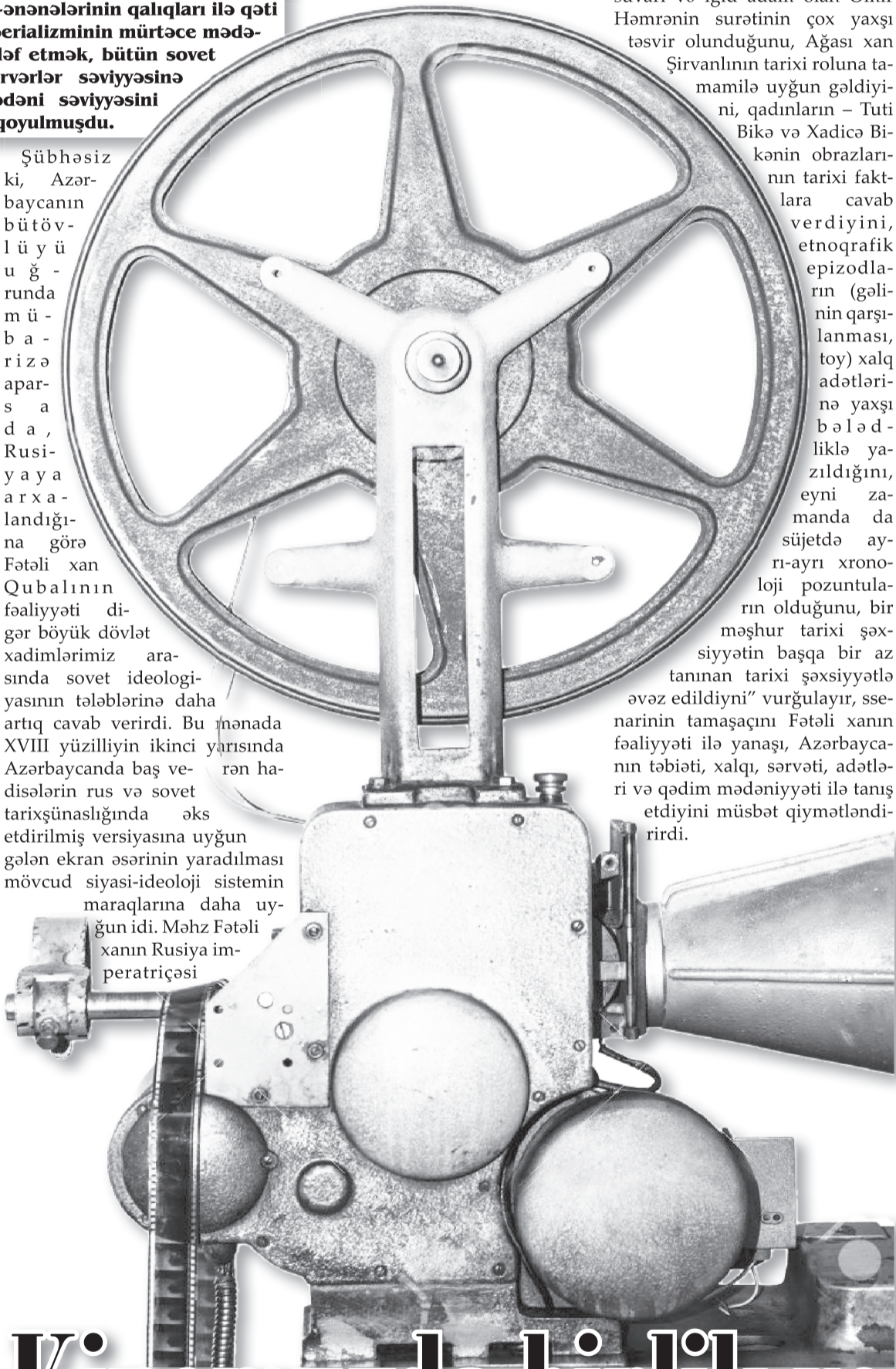
Ə.Məmmədخانlı və M.Hüseyn ssenarisinin ilk variantını 1943-cü ilin sonunda tamamlamış, müzakirə üçün Bakı kinostudiyasına təqdim etmişdilər. 94 səhifəlik ssenaridə Fətəli xanın həyat və fəaliyyətinin 1775-ci ilədək olan dövrü əks etdirilmişdi. Studiya rəy üçün ssenarini SSRİ EA Azərbaycan filialı, Azərbaycan Tarixi Muzeyinin direktoru, baş elmi işçi V.N.Leviata göndərdi.

Fətəli xan dövrünü gözəl bilən V.N.Leviatın 1944-cü il fevralın 1-də Bakı kinostudiyasına göndərdiyi rəydə göstərilirdi ki, «“Fətəli xan” ssenarisi XVIII əsrin II yarısının görkəmli dövlət xadimi, Quba və Dərbənd xanı Fətəli xanın obrazını yaratmaq cəhdidir. Ssenari Fətəli xanın fəaliyyətinin bütün tərəflərini baş verən hadisələrə uyğun işıqlandırır. Fətəli xanın şəxsiyyəti ssenaridə düzgün təsvir edilib. Tarixi faktların qiymətləndirilməsi və məzmunu etiraz doğurmur”. V.N.Leviat ssenaridə “tipik feodal hakimi, yırtıcı feodal siyasəti çərçivəsindən çıxmayan, gözəl süvari və igid adam olan Əmir Həmrənin surətinin çox yaxşı təsvir olunduğunu, Ağası xan Şirvanlının tarixi roluna tamamilə uyğun gəldiyini, qadınların – Tuti Bikə və Xadice Bikənin obrazlarının tarixi faktlara cavab verdiyini, etnoqrafik epizodların (gəlinin qarşılanması, toy) xalq adətlərinə yaxşı bələdliklə yazıldığını, eyni zamanda da süjetdə ayrı-ayrı xronoloji pozuntuların olduğunu, bir məşhur tarixi şəxsiyyətin başqa bir az tanınan tarixi şəxsiyyətlə əvəz edildiyini” vurğulayır, ssenarinin tamaşaçını Fətəli xanın fəaliyyəti ilə yanaşı, Azərbaycanın təbiəti, xalqı, sərəvəti, adətləri və qədim mədəniyyəti ilə tanış etdiyini müsbət qiymətləndirirdi.

Lakin SSRİ Baş Kinematografiya Komitəsi ssenari şöbəsinin redaktoru Y.Z.Çernyakin rəyi ssenariyə çoxsaylı iradlarla dolu idi. O göstərirdi ki, süjetin Fətəli xanın fəaliyyətinin yalnız qısa bir dövrünü – Şirvan xanlığının ona təbə edilməsi və Fətəli xanın mərkəzləşdirilmiş dövlət ideyasının düşməni olan feodal xanlığının onun arvadı Tuti Bikə tərəfindən idarə edilən Dərbənd qalasına hücumunu – qabartması, Quba hakiminin məqsədi olan Azərbaycanı xarici düşmənlərdən (Türkiyə və İrandan – N.Ə.) qorumaq ideyasının nəzərdən qaçırılmasına səbəb olub. Y.Z.Çernyak “Azərbaycanı təhdid edən İran şahı Qacara, Azərbaycanın Gürcüstanla tarixən formalaşmış geniş diplomatik münasibətlərinə, Fətəli xanın Rusiya ilə Azərbaycan tarixində böyük rol oynamış münasibətlərinə, Zaqafqaziya xalqlarına (?) ssenaridə az yer ayrılmasını” da başlıca çatışmazlıqlardan sayırdı. Xüsusilə Fətəli xanın II Yekaterinanın səfiri Klyuçevski ilə görüşünün və onu Rusiya dövlətinə münasibəti baxımından yetərli olmadığını göstərən rəyçi “görkəmli dövlət xadiminin hərtərəfli bədii obrazını yaratmaq üçün süjetə daxil edilməmiş materiallara diqqətin artırılmasının vacibliyini” qeyd edirdi. Onun fikrincə, “studiyanın planına ikiseriyalı tarixi film daxil etmək, quruluş, aktyor kadrları və miqyasa görə, fəvqəladə mü-rəkkəb işdir, bu, filmin yaradılmasını, ən yaxşı halda iki, bəlkə də, üç il təxirə salmaq deməkdir”. Y.Z.Çernyak süjetin ləng inkişaf etdiyini, ayrı-ayrı parçalardan ibarət olduğunu, tamaşaçını maraqlandırmayacağını iddia etməklə yanaşı, konkret çatışmazlıqları da göstərir, Dərbəndin müdafiəsi epizodunun, Tuti Bikə obrazının bitkin olmamasını, xanların mübarizəsi motivlərinin açılmadığını, Fətəli xanın mübarizəsindəki ziddiyyətlərin sadələşməsinə həll olduğunu, bu səbəblərdən də “mövzu-süjetə uyğun, hərtərəfli ssenari yazmaq üçün müəlliflərə əlavə vaxt verilməsinin vacibliyini” də studiya rəhbərliyinin diqqətinə çatdırırdı.

Təbii ki, V.N.Leviatın rəyi tarixi həqiqəti əks etdirirdi: ssenaristlər Fətəli xanı Azərbaycanda mərkəzləşdirilmiş dövlət yaratmağa cəhd edən müstəqil dövlət xadimi və diplomat kimi təsvir etmişdilər. Y.Z.Çernyak isə ssenarinin texniki qüsurlarını düzgün qeyd etməklə yanaşı, süjet xəttinin siyasi-ideoloji çərçivədən kənara çıxmasına etirazını bildirirdi. Çünki Fətəli xan mövzusunun seçilməsində başlıca səbəb “Azərbaycanın görkəmli dövlət xadiminin obrazının yaradılması” deyil, məhz “Rusiyaya arxalanan dövlət xadimi obrazının yaradılması” idi. Komitənin tələbi ilə “Fətəli xanın Rusiya ilə yaxın münasibətlərini əks etdirən epizodların ssenariyə daxil edilməsi zəruriliyini Bakı kinostudiyasının direktoru R.Rza da gözəl başa düşürdü. O, Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının 1944-cü il mayın 9-da keçirilən plenumunda respublika rəhbərliyinin “Fətəli xan” filminin çəkilməsinə böyük diqqət yetirdiyini qeyd edirdi. Bu “diqqətə” ssenarinin qoyulan tələblərə uyğunlaşdırılması da daxil idi.

N.ƏBDÜLRƏHMANLI

Kinomuzda birlik və bütövlük mövzusu

Ağa Musa Nağıyev XX əsrin əvvəllərində Bakıdakı neft bumu zamanında milyonlar əldə edən və sərvəti ilə məşhurlaşan 11 Bakı milyonçusundan biridir. Milyonçunun adı bu gün yaxın dostu və məsləhətçisi Hacı Zeynalabdin Tağıyev qədər hallanmasa da, gördüyü işlər yetərinə olub.

Milyonçunun nəvəsi, oğlu Fərəc Nağıyevin qızı, onun həyat və fəaliyyətinin əsas tədqiqatçısı olan tarix elmləri üzrə fəlsəfə doktoru Dilarə Nağıyeva bizimlə söhbətdə babasının xeyriyyəçi kimi gördüyü işlər və ondan yadigar qalan tikililər barəsində danışdı:

- Babamın Bakıda tikdirdiyi 98 binadan 62-ni aşkarlayaraq, siyahıya almışam. Onlardan 32-i bu gün inzibati idarə kimi xalqa xidmət edir. Məsələn, Dövlət İqtisad Universiteti, AMEA-nın Rəyasət Heyəti, Keçmiş Bakı Prokurorluğu və Hərbi Komissarlıq, Dövlət Neft Şirkəti - "SOCAR", Səhiyyə Nazirliyi, Diasporla iş üzrə Dövlət Komitəsi, Ağır Cinayətlər üzrə məhkəmə, "Lüteran kilsəsi", Elmi Tədqiqat Pediatriya İnstitutu, "Azərıtifaq", Rabitə və İnformasiya Texnologiyalar Nazirliyinin binası, eləcə də digər məşhur klinika və qurumların yerləşdiyi tikililəri göstərə bilərəm.

İnşa etdirdiyi tikililərin sayına görə 11 milyonçudan birincisi sayılan Ağa Musa Nağıyevin Bakıya və Qaraxəhərə Şollar suyu çəkdirdəndə, yarımçıq qalan Bakı Realnı Məktəbinin tikintisini başa çatdıranda, xəstəxanalar və mehmanxanalar inşa etdirəndə yalnız bir amalı olub - tarixdə xeyriyyəçilik əməllərilə iz qoymaq!

49 yaşında Qaraxəhərdə neft emalı zavodunu işə salması onu Bakının məşhur milyonçusuna çevirdi. Buna baxmayaraq, o, var-dövlətini şəxsi mənafeyi üçün deyil, xalqın rifahı uğrunda işlərin görülməsinə sərf etdi.

Bakıya Şərq və Qərb memarlıq koloritini gətirən qeyri-adi binaların ideya müəllifi, sifarişçisi və sahibi Ağa Musa Nağıyev olub.

Bakını dəyişənlər-polyaklar və almanlar

Dilarə Nağıyevanın sözlərinə görə, XX əsrin əvvəllərində Ağa Musa Nağıyevin vəsaiti hesabına tikilən binaların müəllifləri, əsasən, polşalı memarlar olub. Lakin biləcəyiniz samən satan Nağının heç bir ali təhsil görməyən oğlu - Ağa Musa Nağıyev həmin memarlara elə dəyərli məsləhətlər verirmiş ki, onların özləri də buna heyran olmuşdular.

- Neft sənayesinin inkişafı nəticəsində tikilən çoxsaylı binalar Bakını memarlıq inciləri ilə zəngin olan bir şəhərə çevirdi. Neft bumu dövründə bura gələn polyak mühəndislər, tacirlər, müəllimlər, hərbcilər, memarlar Bakıda nəzərəçarpaq dərəcədə unudulmaz tarixi izlər qoydular.

Əgər Peterburq vaxtı ilə İtalyan və fransızlar tərəfindən yaradılıbsa, Bakıya Avropa parıltısını əlavə etmək polyak və alman memarlarının üzərinə düşüb. Əhəmiyyətli memarlıq incilərinin müəllifləri, əsasən, polşalı dörd memar - İosif Ploşko, Yevgeni Skibinski, Yozef Qoslavski və Brunoviç Kazimir Skuryeviç və iki mühəndis - Pavel Pototski, Vitold Zqlenitski olub.

Ağa Musa Nağıyev millətinə canıyanan sahibkar kimi o dövrdə Bakı Məsəlman Xeyriyyə Cəmiyyətinin fəaliyyətində yaxından iştirak edib, çoxsaylı xeyriyyə təşkilatlarının üzvü və himayəçisi olub. Onun şəxsi vəsaiti ilə tikilən və hazırda paytaxtımızı bəzəyən binalar gözəl memarlıq nümunələridir. Bu binaların tikilməsində Şərq və Avropa memarlıq məktəblərinin nümunələrindən istifadə olunmaqla bərabər, qeyd etdiyim kimi, arxitektura və dizayn məsələsində Ağa Musanın özünün də təklifləri, mülahizələri olub.

"Babamın ən böyük arzusu millətini savadlı görmək idi"

Yüksək zövqə malik babamın təkliflərində simmetriyanın son dərəcə dəqiqliklə gözlənilməsi, binanın əzəmətli və fəsadının cəlbedici olması üçün verdiyi məsləhətlər hətta peşəkar memarları da heyranlaşdırmışdı.

İsmailiyyə binası

Milyonçunun şah əsəri və rəmdən vaxtsız vəfat edən oğlu İsmayılın şərafinə tikdirdiyi İsmailiyyə sarayıdır. İnşası 1913-cü ildə başa çatdıran saray memarlıq xüsusiyyətlərinə görə şəhərin ən əzəmətli binası kimi tanınıb. Venesiya qotik üslubunda tikilən bina Bakı memarlığında yeni mərhələ sayılır. - A.M. Nağıyev 1905-ci ildə memar Ploşkonu sarayın layihəsini hazırlamaq məqsədilə İtaliyanın Venesiya şəhərinə göndərib. Burada 3 il qalan memar Venesiyanın möhtəşəm qotik üslubunu öyrənir. Palatso Kantarini sarayının eskizləri əsasında Bakıda 1908-ci il dekabrın 21-də İsmailiyyənin tikintisinə başlanılır.

Şəhərdə böyük hörmət qazanan usta Hənifə və Hacı Abbasın sayəsində binanın üzərində daşlardan, necə deyirlər, simfonik əsər yaradılır. Qeyd edim ki, binadakı daşlar və plastik detallar malasız bərkidilib.

İstiqlaliyyət küçəsindəki İsmailiyyə sarayı 5 ildən sonra - 1913-cü il aprelin 7-də istifadəyə verilib.

Arxitektör İosif Ploşko Venesiyadakı sarayın sərbəst parafrazını Bakı şəhərinə gətirib və layihədə Şərq şəhərinin əzəmətini qeyd etməklə, paytaxt sakinlərinin rəğbətini qazanmağa çalışıb. Ağa Musa Nağıyevin bu dəbdəbəli sifarişçisi memar İ.Ploşkonun professional karyerası üçün başlanğıc və həm də stimul oldu.

İndiki Dövlət İqtisadiyyat Universiteti

Bütün bunlara baxmayaraq, o dövrdə Ağa Musa Nağıyevin səxavəti haqqında fikir heç də birmənalı olmayıb. Deyilənə görə, Bakı Realnı Məktəbinin tikintisinə vəsait ayırması üçün Tağıyev onu məcbur edib. Həyatının bir günündən bəhs edən "Yük" filmində də həmin detal öz əksini tapıb. Guya Realnı məktəbi üçün təşkil olunan xeyriyyə gecəsində Nağıyev cəmi 3 manat pul ayırıb. Həqiqəti nəvəsinin dilindən eşidək:

- Ağa Musa Nağıyevin ən böyük arzusu millətini savadlı görmək idi. Azərbaycan qızlarının savad alması məqsədilə

o, 1907-ci ildə qubernatora müraciət edib. Realnı məktəbin binasının uzun müddət yarımçıq qalan tikintisini başa çatdırmaq üçün 25 000 rubl vəsait ayırdığını və təhsil alacaq 25 qız uşağına himayədarlıq edəcəyini bildirir. Etdiklərinin müqabilində akt zalında Ağa Musa Nağıyev özünün və vaxtı ilə bu məktəbin məzunu olan oğlu İsmayılın portretlərinin asılmasını istəyir.

Realnı məktəbini tikdirməklə bərabər, burada məktəbəqədər sinfin yaranmasına nail olan Ağa Musa Nağıyev məktəbə bütövlükdə himayədarlıq edir. Həmçinin, 25 müsəlman qızının təhsil haqqını öhdəsinə götürür.

Musa Nağıyev adına xəstəxana və "Əkiz binalar"

1919-cu ildə dünyasını dəyişən Ağa Musa Nağıyev ömrünün sonunda böyük çətinliklərlə üz-üzə qalır. Tikdirdiyi binalara, xeyriyyəçiliyinə baxmayaraq, qədirbilməzlik onu ölümündən sonra da izləyir. Canını tapşırarkən, Kərbəladə, oğlu İsmayılın yanında basdırılmasını vəsiyyəət etsə də, qardaşı Ağa Əli onu imkansızlıq üzündən Çəmbərəkənd qəbiristanlığında dəfn edir.

1931-ci ildə bu yerdə Kirov adına park salındığından, Ağa Əli bu dəfə də imkansızlıq ucbatından onun nəşini ata yurtduna - Biləcəridəki Proparka deyilən qəbiristanlığa köçürür. Bu da hələ son deyil, milyonçunun nəşi müxtəlif vaxtlarda daha iki dəfə yerini dəyişir. Onun nəşi bu gün Biləcəri qəsəbəsindəki qəbiristanlıqdadır.

...Dilarə xanım babasının adını daşıyan məşhur klinikadan və möhtəşəm memarlıq incisi olan "Əkiz binalar"dan da bəhs edir:

- Ağa Musa Nağıyev istedadlı memar Bayevə sifarişlə böyük şəhər xəstəxanası tikdirir. Təsədüfi deyil ki, bina "H" - kiritil əlifbası ilə babamın soyadının baş hərfi formasındadır. Xəstəxana 1913-cü ildə istifadəyə verilib. Oranın tikintisinə babam 300 min rubl vəsait sərf edib. Tutduğu ərazinin ümumi sahəsi 100 min kvadratmetr təşkil edib. Ambulator hissəsi və 1000 çarpayılıq palatalar müalicə üçün nəzərdə tutulub. Ağa Musanın arzusu bu xəstəxanada infeksiya xəstəliklərin profilaktikasını həyata keçirmək və əlbəttə ki, effektiv müalicə işlərinin aparılması olub. Mühəribə illərində xəstəxana hərbi hospital kimi fəaliyyət göstərmişdir. 1992-ci ildən xəstəxana Musa Nağıyevin adını daşıyır.

"28 May" küçəsində yerləşən "Əkiz binaları" isə o, memar İ.Ploşkoya sifariş edib. Dörd-bloku binaların hər birinin girişində "HM" emblemi daş üzərində döyülmüşdür. Təəssüf ki, bəziləri "silinib". Kim edib, nə üçün edib, bu suala hələ də cavab tapmıram. Onlara "Güzgü simmetriyalı" bina da deyirdilər.

Tikinti materialları, parket döşəmələr, daş güzgülər, bir sözlə, hər bir xırda detalacan İtaliyadan gətizdirilib. Gözəlliyi ilə saraya bənzəyən bu iki bina keçmişdəki kimi, bu gündə 28 May küçəsinin yaraşığıdır.

Ağa Musa Nağıyevin tikdirdiyi binaların çoxunun üzərində onun soykökünü ifadə edən daş kitabələr - venzel-emblemələr mövcuddur.

Emblemələrin üzərində hambal palanını, kənarlarında saman şələsini həkk etdirməklə, atasının saman satdığını və özünün nə vaxtsa hambal olduğunu unutmadığını vurğulayır.

Emblemin mərkəzində milyonçunun adı və soyadının baş hərfləri - Musa Nağıyev - "MH", bəzilərinə isə adının baş hərfləri - "AM" daş üzərində kiritil əlifbası ilə yonulub.

Ağa Musa Nağıyevin binalarının üzərindəki bu venzel-emblemələr, hardasa onun imzası və möhürüdür.

Təsis etdiyim Ağa Musa Nağıyev adına "Milli Dəyərlərin Qorunması" İctimai Birliyinin möhürü üzərində onun emblemini həkk edərək, soykökümü yaşatmağımla nəvəlik borcumu yerinə yetirmişəm.

Elmin NURİ

Bu ill bəşəriyyət ispan və dünya ədəbiyyatının klassiki, bütün zamanların ən qüdrətli bədii əsəri kimi qəbul olunan "Don Kixot"un müəllifi Migel de Servantesin vəfatının 400 illiyini qeyd edir. Bu münasibətlə yazıçı-publisist Nəriman Əbdülrəhmanlının "Könül elçisi" romanından dahi yazıçıdan bəhs olunan hissəni oxusulara təqdim edirik.

Bir neçə ay ərzində kitabım yayılıb mənə əməlli-başlı şöhrət gətirdi. Oxuyanlar məmləkətimiz, xanədanımız, İsfahandan Valyadolidəcən etdiyimiz səfər barədə mükəmməl, əyləncəli məlumat aldıklarını söyləyir, şənimə təriflər yağdırır, ispan torpağında basılan ilk məşriqli kitabı olduğundan danışırdılar. Boynuma alım, bütün bunlar, izzəti-nəfsimi oxşayırdı, amma içimdə kitabla bağlı bir para həqiqətləri dilimə gətirə bilməyəcəyimin əziyyətini çəkirdim.

Günlərin birində Əliqulu bəy gəldi, kitabla bağlı yaxşı-pis bir söz demədi, uzun-uzadı susdu, sonra yenə baxa-baxa dilləndi:

- Zamana etibarın çoxdumu, qardaşım?

Hiss elədim, kitabımı oxuyub, mənim içimi gəmirən dolaşığı fikirlər ona da əziyyət verir.

- Bilmirəm, - dedim, - hər halda, azacıq da olsa, ümidim var, yoxsa yaşamaq lap məşəqqət olar...

- Mən zamana bel bağlamaqdansa, bu günlə yaşamağı qət eləmişəm, - Əliqulu bəy dikəlib üzümə baxdı, baxışındakı sualı sezəndə gözləmədiyim qətiyyətlə dilləndi. - Qısa, evlənmək istəyirəm, Oruc bəy... Məmləkətimizə yolumuzun bağlı olduğu bir vaxtda həyatımı az-çox mənalı eləmək üçün başqa çıxış yolu görmürəm.

- Belə de... - təəccübümü gizlədə bilmədim, - kimi xoşbəxt eləmək fikrindəsən?

- Donya Luisa de Kirodu, - Əliqulu bəy dedi, - abırlı ailədəndi, elə bilirəm, bu seçimimdə səhv eləməyəcəyəm...

- Eləsə, mənə xeyir-dua verməkdən başqa bir şey qalmır, - dedim, - tək hər şey könlüncə olsun.

- Nikahın vaxtını hələ razılaşdırmamışıq, - Əliqulu bəy böyük qardaşının yanında olmuş kimi, həyalı görkəmlə dedi, - inşallah, qərara gələndə xəbər verərəm.

...Amma Bünyad bəy kitabımı gördüyünü desə də, oxuyub-oxumadığını bildirmədi. Başı kef məclislərindən, qalmaqallardan açılmırdı, həтта bir neçə nəfərlə qılınc döyüşünə çıxmasından belə xəbər tutmuşdum. Bu hərəkəti qəlbimə toxunsada, üzə vurmadım - hərə öz həyatını yaşayır.

Bir müddət sonra dilmanc Fransisko de San Xuan gözləmədiyim xəbəri gətirdi: köhnə tanış Migel de Servantes Saavedra Sevilyadəkı yaşayışından bezar olub Valyadolidə köçmüşdü. Dediynə görə, don Migel aşağı təbəqədən olan adamların yaşadığı məhəllədə ev kirayələyib, indi zindanda yazmağa başladığı, bu yaxınlarda bitirdiyi kitabının basılmasına çalışır və bundan ötrü don Alvaro de Karvaxalın hüsurunda olub, ondan izn almaqdan ötrü Əlahəzrət Krala ağız açmağı xahiş eləyib. Dilmanc Fransisko don Migelə mənim kitabımı da aparıb, həтта yaxın günlərdə bizi tanış eləyəcəyinə də söz verib.

Aradan bir həftə ötməmişdi, dilmanc Fransiskoyla şəhərin ucqar məhəlləsində yerləşmiş don Migelin görüşünə getdik. Haqqında o qədər eşitmişdim, az qala qeyri-adi varlıqla qarşılaşacağımı düşünürdüm, amma altmış yaşlarında, üz-gözündən tənhalıq tökülən ortaboylu bir zatla rastlaşanda çəşib qaldım.

Könül elçisi

Don Migel ikiqatlı evin iki otaq, bir mətbəxdən ibarət qismində hələ tək yaşayırdı, xidmətçi saxlamağa imkanı olmadığından, güzəran qayğılarını təkbaşına çəkmək məcburiyyətindəydi.

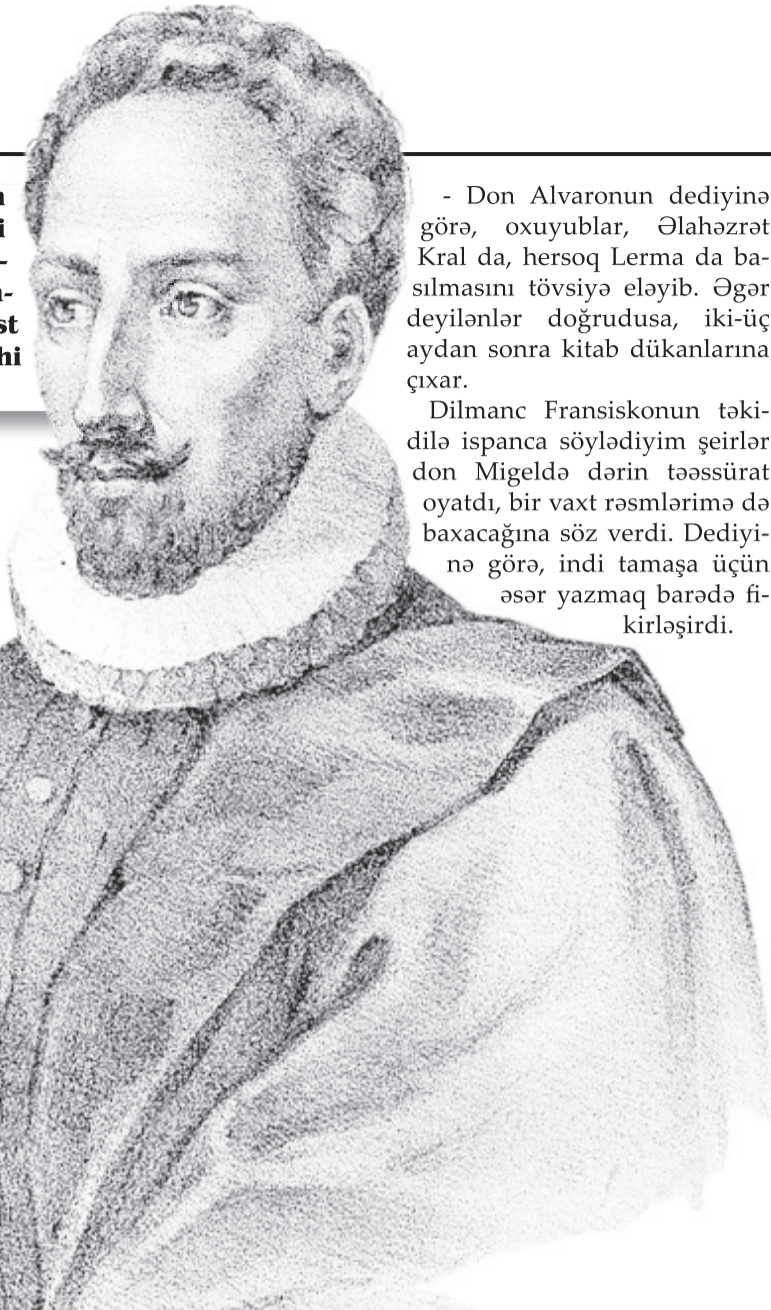
Tanışlığımızın lap əvvəlindəcə don Migel kitabımı oxuduğunu dedi, fikirlərini də gizlətmədi:

- Düzünü deyim, don Xuan, - sağ əliylə hərəkətsiz sol qolunu ovuşdura-ovuşdura söhbətə körpü saldı. - Mənə başınıza gələn əhvalatlar tarixi məlumatlardan daha cəlbədicə göründü. Əgər mən o cür sınaqlardan keçsəydim, daha mükəmməl kitab yazardım. Amma görünür, əsas səbəb Məşriqdə belə əsərlər yazmaq ənənəsinin olmamasındadır...

Don Migelin məndən ötrü daha əlverişli səbəb tapdığına qəlbimdə sevinib razılaşdım:

- Elədi, don Migel, Məşriqdə obrazlı düşünməyi, fikri nəzmlə ifadə eləməyi xoşlayırlar...

- Lepanto döyüşünün yadigarıdır... - ovuşdurduğu qoluna dikilmiş nəzərlərimi tutub üzünü, pəncərədən bir parçası görünən tutqun payız səmasına dikdi. - Düz otuz üç il qabaq osmanlılarla döyüşdə üç güllə yarası aldım, ikisini sinəmdən, birini çiyimdən. Sinəmdəki yaralar sağaldı, qolumsa ömürlük şikəst oldu. Dörd il sonra Qalet qalasında Fransiskoyla tanış olduq. Əsir düşüb Konstantinopola aparılmışdı.

Qılınc Ali paşanın gəmilərinin birində avarçıydı, məni də quldurlar, qardaşım Rodriqoyla birlikdə tutub kölə kimi satmışdılar. Amma Allahın mərhəmətindən don Xuan Avstriyalı Əlahəzrətə tövsiyə naməsi yazmışdı, bu da məni xilas elədi.

- Yeni kitabınız nə haqdadı, don Migel? - soruşdum, elə bil, bununla onu ağırlı xatirələrdən uzaqlaşdırmaq istəyirdim.

- Fəndgir idalqo Don Kixotla onun sədaqətli silahdaşını Sanço Pansanın həqiqət axtarışları haqqında... - o, dönüb dilmanc Fransiskoya baxdı. - Bu kitabımda əsirlikdən qurtulan dənizçinin mavr qıza sevgisini də yazmışam, ancaq o dənizçinin adı Ruy de Perse Vyedmadı.

Heyrətdən dilmancın sifəti uzandı, hələ də eşitdiyinə inanmırmış kimi, don Migelin üzünə baxdı.

- Hə, dostum, - ev sahibi gülümsünüb sağ əlini dilmancın çiyinə vurdu, - donya Zoraida necədi?

- Öz məmləkətinin həsrətini çəkir, - Fransisko dilləndi, - amma məni atmaq fikrində də deyil...

- Bizim donya Katalinasa nə Seviliyaya köçmək fikrinə düşdü, nə də Valyadolidə. Uşaqlarımı birtəhər yola gətirmişəm, bu yaxınlarda gələcəklər...

- Kitabınızın basılması barədə yeni nə xəbər var, don Migel? - Dilmanc Fransisko onu gündəlik qayğılardan ayırmaq istədi.

- Don Alvaronun dediynə görə, oxuyublar, Əlahəzrət Kral da, hersoq Lerma da basılmasını tövsiyə eləyib. Əgər deyilənlər doğrudusa, iki-üç aydan sonra kitab dükanlarına çıxar.

Dilmanc Fransiskonun təkildə ispanca söylədiyim şeirlər don Migeldə dərin təəssürat oyatdı, bir vaxt rəsmlərimə də baxacağına söz verdi. Dediynə görə, indi tamaşa üçün əsər yazmaq barədə fikirləşirdi.

- Məni sorğu-suala tutub danışırdanda başıma gələnləri kitab yazacağıma ağıma da gətirməzdim, - dilmanc Fransisko heyrlətlə başını bulayırdı. - Bilirsiniz, don Xuan, "Qalateya" kitabı basılanacan onu ciddi qəbul eləmədim, fikirləşirdim, yaqın, ağıma gələni yazır. Amma fəndgir idalqo barədə yazdığının çox yaxşı kitab olacağına inanıram.

- "Qalateya"nu oxuyandan sonra mənim də buna şübhəm yoxdu, - onun fikrinə şərik olurdum.

...Təxminən iki ay keçmişdi, soyuq qış günlərinin birində dilmanc Fransisko özünü içəri salıb, qoynundan çıxardığı kitabı göstərəndə sevincinə necə şərik olacağıma bilmədim. Dediynə görə, artıq madridli kitab taciri Fransisko de Robles müştərilərin əlindən zinhara gəlib. Sonra köhnə dostu Migel de Servantes Saavedranın "Lamançlı fəndgir idalqo Don Kixot" kitabını vərəqləyib, öz hekayətini tapdı, xırdaca yanlışlıqlar olsa da, başına gələnlərin çox gözəl yazıldığını etiraf elədi.

Dilmanc Fransisko kitabı mənə gətirmişdi. Üç qış günündə oxuyub başa çıxdığım fəndgir idalqoyla silahdaşını haqqında bu məzəli hekayət o qədər xoşuma gəldi ki, könlümdən belə bir kitab yazmaq keçdi. Təkcə elə şahzadə Həməzə Mirzənin başına gələnləri yerli-yataqlı, bəzəyib-düzəyib kağıza köçürsəydim, yaxşı kitab alınardı. Düzdü, o kitabda gülməli əhvalatlar az olardı, ya da heç olmazdı, amma on doqquz yaşlı Şahzadənin cavanca çağında göstərdiyi igidlikləri, qılığına girən dəllək tərəfindən qətlə yetirilməsini bu cür qələmə ala bilsəm, cəhanşümul kitab çıxardı.

Dilmanc Fransisko Osmanlı paşası Qılınc Ali paşa, qorxunc Sarı Saqqal, onun oğlu Cəzair hakimi Həsən paşa, nəvəsi Məhəmməd bəy, Hacı Murad haqqında gəmilərdə avar çəkdiyi vaxtlardan qalan xatirələrini elə gözəl nağıl eləyirdi ki, o əhvalatları qələmə almağı da dönə-dönə ağımdan keçirmişdim. Fikrim vardı, bir müddət sonra don Migelin kitabları tərzində kitab yazmağa başlayım. Elə lisenziant Remonun məsləhət görmədiklərini yerinə qoyub üçüncü hissəni təzədən yazsam, atam Sultanəli bəyin, Şahzadə Həməzə Mirzənin, özümün başına gələnləri, səfərlərini İsfahandan Valyadolidəcən səfərini olduğu kimi təsvir eləsəm, şübhəsiz, maraqlı kitab alınar.

Bu fikrimi Fransiskoya dedim, çox bəyəndi, əlindən gələn köməyi göstərəcəyinə söz verdi. Qərara aldım, şeirlərimin üzünü köçürüb divanımı tərtib eləyəndən sonra bu barədə ciddi düşünüm. Divanımın tərtibinə kitabımı basılmağa verən günün səhəri başlamışdım. Əvvəlcə məqsədim intizarımı ört-basdır eləmək, başımı qatmağıydı, gündə üç-dörd şeir köçürürdüm. Get-gedə həvəsə düşdüm, divan tərtibinə qərar verdim. Beləcə, ömür vəfa eləsə, divanımı ispan dilinə çevirib, basdırmaq istəyi də könlümdə baş qaldırmaqdaydı...

Ortaya dəyərli bir əsər qoyub oxucu qəlbi-ni fəth etmək heç də asan məsələ deyil. Bu, gərgin zəhmət və fitri istedad tələb edən bir işdir. Ürəyindən keçənləri yazıb araya-ərsəyə gətirmək üçün yuxusuz gecələrini, rahat gündüzlərini qurban verməlisən. Əzab və çətinlik kəsişməsindən keçməyən yolların sonunda uğur yoxdu. Qələmə alınan istənilən mövzu həssaslıq tələb edir. Amma düşünürəm ki, müharibə mövzusu daha kövrəkdir və ona həssaslıqla yanaşılmalıdı. Müharibə mövzusunda yazarkən sözlərin yerində işlənməsi əsərin dəyərini birə min artırır. Əksinə, yerinə düşməyən ifadələr isə mənəni dəyişib əsərə ləkə salır. Yazıçı, şair qələmini yazacağı mövzuya kökləyərək gərək ürəyinin istisini, qəlbinin hərəratini damla-damla əsərinə hopdursun, bu yolda yanan çırağı sönməyə qoymasın. Ardınca bədi düşüncə öz yoluna düşüb aram-aram su kimi axıb gedəcək. Belə olanda müəllif mövzunu asanlıqla ram edib, fikirlərinin axarını istədiyi səmtə yönəldə biləcək.

Soyuq qış günündə Ağdərədəki hospitalda yaralı bir zabitdən oxucuların diqqətinə çatdırmaq istədiyim sözləri eşitməşəydim, indi mən də illər sonra müharibədən yazan, danıyan müəlliflərə bu mövzuya həssas yanaşmaları olmalarını xatırlatmışam. İstər yazıçı, istərsə də şair üçün oxucu sözü əsasdır. Söylənilən rəylər mütləq nəzərə alınmalıdı. Oxucunun fikri əsərin barometridir desək, yaqın ki, səhv etmərik.

1993-cü ilin fevralı idi. Kiçik çillənin qar püskürdüyü şaxtalı bir gündə ön xətdən – Çıldırın kəndindən qayıdarkən yolumuzu hospitaldan salıb yaralılarla görüşdük. Həmin vaxtlar bu istiqamətdə gərgin döyüşlər getdiyindən şəfa ocağında yaralılar çox idi. Palataları gəzib yaralanmış hərbiçilərlə hal-əhval tuturduq. Xoş sözlərlə könüllərini alıb ağırlarını yüngülləşdirməyə çalışırıdıq. Palatalardan birinə daxil olanda ağır yaralanmış zabit jurnalist olduğumu biləndə üzümə tərs-tərs baxıb dedi:

- Heyf ki, silahım üstümdə yoxdu. Əgər hospitalda yox, səngərdə yanımıza gəlsəydin, səni gülləliyirdim.

Belə gözlənilməz "qarşılanmadan" çəşib qaldım. Qartal kimi iti baxışlı zabiti ilk dəfəydi görürdüm, sifəti tanış gəlmirdi. Axı o mənə niyə güllələmək istəyir? Hansı günahın sahibiyəm? Görəsən, bu "hökm"ə səbəb nədi? Bunu zabitdən soruşanda, əsəbi halda bayaqkı sözünün üstünə qayıdıb dedi ki, siz yazıcıları, jurnalistləri güllələmək lazımdır. Çünki ağılınıza nə gəldi düşünüb daşınmadan yazırsınız. Sözlərinizin döyüşçülərə necə təsir edəcəyini qəti düşünmürsünüz. On-on beş gün əvvəl radioda Şəhidlər xiyabanında hərbi andı qəbul edib cəbhə bölgəsinə yollanan əsgərlərə həsr olunmuş verilişə qulaq asırdım. Jurnalist mərasim barədə danışandan sonra sanki sevinə-sevinə dedi:

"Baxın, bu oğullar Xiyabandan birbaşa Qarabağa - cəbhə bölgəsinə yola düşürlər. Onlar torpaq uğrunda ölməyə, Vətən yolunda şəhid olmağa gedirlər". Aparıcıdan bu sözləri eşidəndə əsəblərim tarıma çəkildi.

Ay jurnalist, bir mənə de görürəm niyə efiəndən elə bədbin sözlər danışırsınız? Nə üçün yazılarınızı, verilişlərinizi nikbin notlar üstündə kökləmirsiniz? Niyə demirsiniz ki, bu oğullar Qarabağa döyüşməyə, vuruşmağa, torpaqlarımızı azad edib düşməni məhv etməyə gedirlər? Elə bismillah eliyib ağızınızı açan kimi, ölüm-itimdən, şəhid olmaqdan danışırsınız. Vallah, bu sözlərinizlə hərbiçilərin döyüş ruhunu zəiflədib ovqatlarını korlayırsınız. Bizim bəzi əsgərlər dediklərinizi həqiqət kimi qəbul edirlər.

Düşünürlər ki, yaqın onlar Qarabağa vuruşmağa, döyüşməyə yox, elə siz deyən kimi ölməyə gəliblər. Ağır əməliyyatların getdiyi bu günlərdə verilişlərinizdən kədər yox, "intişam", "qisas" sədələri eşidilməli. Sözləriniz ildırım kimi çaxıb, göy kimi guruldamaladı. Qanlı döyüşlərin səngimədiyi, silahların "dilə" gəldiyi vaxtlarda efiəndən yalnız hərbiçilərimizə qol-qanad verən sözlər səslənməli. Mətbuat səhifələrində döyüş ruhunu yüksəldən məqalələr dərc olunmalıdı. Bəs hanı sizin sözünüzün kəsəri? Bu gün bizim silahımızın da, qələmimizin də hədəfi bir olmalıdı. Hədəf isə yurdumuzu zəbt etmiş erməni işğalçılarıdır. Qələmimiz silahımızla sarılsa, daha güclü olarıq".

Yaralı zabitin söylədikləri həqiqət idi. Buna görə də ona bir söz demədim. Hansısa bir verilişdə yerinə düşməyən ifadələr hərbiçini tamam hövsələdən çıxarmışdı. Zabitin bu sərt etirazı təkcə mənə qarşı deyil, ümumiyyətlə, yaradıcı adamlara qarşı çağırışı və hayqırtısı idi.

Bu yaxınlarda qəzetlərin birində torpaqlarımızın azadlığı uğrunda şəhid olmuş əsgər haqqında oxuduğum məqalə mənə həmin günlərə qayıtdı.

Məndə elə bir qüsür yox idi. Əsəblərimi yerindən oynadan məqalənin sərlövhəsi idi. Müəllif şəhid haqqında qələmə aldığı yazısına görün nə başlıq seçmişdi?! "Ölüm ona yaraşır". Ölümün insana yaraşdığını ilk dəfəydi eşidirdim. Ölüm nə vaxtdan insanın yaraşığı olub?

Bu yerdə unudulmaz şairimiz Mikayıl Müşfiqin bu misraları yadıma düşdü:

*Cahan ki solmayan
bir bağça-bağdır,*

*Burda rəvamıdır
gülmədən ölmək!*

*Yazıq o şəxsə ki,
qaraqabaqdır,*

*Nə qədər yaraşır
insana gülmək!*

Bu yerdə hansı ruhdan, hansı döyüş ovqatından danışmaq olar? Təbiidir ki, bu cür yazılar, belə radio-televiziyaya verilişləri yalnız insanda mənəvi düşkünlük və həyatdan küskünlük yaradır. Müharibənin bitmədiyi, atəş səslərinin kəsilmədiyi, silahların susmadığı bir vaxtda xalqı döyüş ruhuna, qələbə əzminə kökləyən əsərlər yazılıb çap olunmalıdı.

Hələ orta məktəb illərində kitablarından öyrəndiyimiz kimi ədəbiyyat həyatın bədi inikasındır.

O daim insanların mənəviyyatını zənginləşdirib onları kamilləşdirməyə xidmət edir. Ədəbiyyat bu əbədi-əzəli missiyasını yüksək səviyyədə yerinə yetirə-yetirə yoluna davam edir.

Müharibə mövzusunda yazılan bəzi nəsr əsərlərini oxuyanda açıq-aydın hiss olunur ki, orada reallıqdan əsər-ələmət yoxdur. Belə əsərlər mövzunu dolğun və əhatəli əks etdirmir. Bu günlərdə müəllifi Alpay Azər olan "Qardaşlıq, infaq" adlı bir hekayə oxudum. Müharibə mövzusunda yazılmış əsərdə iki əsgərin xidməti və döyüş yolları təsvir olunur. Müəllif yazır ki, kəşfiyyatçılar meşədə ocaq qalayıb, qazan asıb kələfur bişirirdilər. Gur yanan ocağın tüstüsü burumburum ağacların arası ilə yuxarı qalxıb göylərə bülənd olurdu. Bəlkə də, müəllif gözəl səhnə yaradaraq oxucuya zövq verdiyini zənn edir. Təsvirlərdə böyük bir səhvə yol verdiyini isə, yaqın ki, ağılna da gətirmir. Düşünsəydi, özünə əziyyət verib yerinə düşməyən bu sətirləri qələmə almazdı. Müəllif döyüş səhnələrini də, əsgərlərin yaralanmasını və geri çəkilməsini də inandırıcı təsvir etməyib. Oxucuya təqdim olunan döyüş səhnələri müharibə reallığından çox uzaqdır.

Elə ilk sətirlərdən hiss olunur ki, onun hərbdən xəbəri yoxdur - adi qaydaları belə bilmir. Bilsəydi, ən azından məlumat olardı ki, kəşfiyyatçılar tapşırıq yerinə yetirərkən nəzərə çarpmamaq üçün əyinlərinə ağac-budaq "geyinib" təbiətə qarışırlar. Məlumat üçün deyim ki, kəşfiyyatçıların şüarı belədir: "Görünmədən görmək - ölmədən dönmək". Xüsusi tapşırıq yerinə yetirən kəşfiyyatçı meşədə ocaq qalayıb arın-arxayın kələfur bişirərmə? Yerini düşməyə, eləcə də ətrafdakı adamlara nişan verərmə? Əlbəttə, yox!

Ümumiyyətlə, müharibə ədəbiyyatından barıt qoxusu gəlməli. Bu mövzuda yazılmış əsərlərin səhifələrindən üzümüzə cəsur və igid əsgərlər boylandı, təsvir olunan səhnələr reallığı əks etdirməli, uydurmaları yaxına buraxmamalıdı. Yazıçı reallığı əks etdirməyən əsərləri ilə oxucunu çaş-baş salmamalı, əksinə, onu inandırmalıdı. Söz yox ki, fantaziyasız əsər quru və cansızdır. Amma bununla yanaşı fantaziya qədərində olanda və bədi niyyətə xidmət edəndə estetik dəyər qazanır. Bu məqamda dahi rus yazıçısı F.Dostoyevskinin fantastika haqqında dediklərini xatırlasaq yerinə düşər: "İncəsənətdə fantastikanın öz həddi və qaydası var. Fantastika reallıqla elə təmasda olmalıdır ki, onu həqiqət kimi qəbul etmək mümkün olsun".

Bu gün ədəbiyyatın silahı xalqımızı qələbəyə, torpaqlarımızı işğaldan azad etməyə ruhlandırın, güllədən də odlu-ələvlu söz olmalıdı. Onda həm ədəbiyyatımız qazanar, həm də oxucu zövqü korlanmaz.

Vahid MƏHƏRRƏMOV

Silaha sarılan qələm

**Şiv K.KUMAR
(Hindistan)**

Nə həmişə düşünmüşəm ki, gözlər haqqında qalın bir kitab yazı bilərəm; hərçənd, mən nə yazıçıyam, nə fotoqraf, nə də rəssam. Baxmayaraq ki, işim (mən satış şöbəsində işləyirəm) vaxtımı çox alır, amma imkan düşdükcə, rəsm qalereyalarına, konsertlərə baş çəkməyə çalışıram. Dediyim kimi, insanın cöhrəsində gözlər məni daha çox cəlb edir. İstənilən məclisə, tədbirə gedəndə oradakı insanların gözlərinə fikir verirəm. Xüsusən də qadınların gözlərinə baxıram, çünki o gözlər kişilər üçün (əslində, təkə kişilər üçün yox, elə özləri üçün də) həmişə müəmmə olaraq qalır.

Anam bu azğın baxışlarının məni bir gün münasib olmayan bir qadına tərəf (xüsusilə də, nəzərə alsaq ki, böyük qardaşım sevib evlənmiş, sonrasa boşanmışdı) çəkib aparacağından ehtiyat eləyirdi. Bir axşam mənə dedi:

- Bəlkə, bu məsələylə özüm məşğul olum?

- Necə yəni, o cür evlənmək olar? – mən hiddətləndim.

- Ana öz oğluna nəyin uyğun olduğunu hamıdan yaxşı bilir – anam mövqeyini əldən vermək istəməirdi. - Seçdiyim qızlardan birinə gedib baxmaq sən üçün çətindi? İstəməsən, bir kəlmə “yox” deyəcəksən. – Anam bir az fikrə getdi. – Axtarıb, araşdırmışam və gözəl, həlim xasiyyətli bir qız gözləti eləmişəm.

Və mühazirə başladı. Başa düşürdüm ki, anam öz dediyinə nail olmaqda qəti qərarlıdı. Hərçənd, onun təklifi qüruruma toxunmuşdu, amma yenə də anamın mənim üçün narahat olduğunu anlayırdım.

- Yaxşı, necə istəyirsən, elə - deyə cavab verdim.

“Belə çıxır ki, evlənməzdən qabaq sorğu-sual prosedurundan keçməli olacam” – deyə ürəyimdə fikirləşdim. Qərara alındı ki, mən qızla görüşmək üçün onlara gedim. Məzhəkəyə bax!

Amma böyük bacısı, Sarocanın əlindən tutub (elə bil buzov qəssaba

aparır) qonaq otağına gətirəndə, mən tələyə düşdüyümü anladım. Qarşımda çox gözəl bir qız oturmuşdu.

Dərisi fil sümüyü rəngindəydi. Zərif qulaqları, incə dodaqları vardı. Amma məni hər şeydən çox məftun eləyən qızın iri, xumar gözləri idi. Mənə sarı quyğacı baxdı və tez də gözlərini aşağı endirib xalçadakı naxışlara zillədi. Bir neçə dəqiqədən sonra yenidən gözlərini qaldırıb üzümə baxdı.

Qəfildən bacısı qalxıb otaqdan çıxdı və biz tək qaldıq. Səhnədə qısa dialoq qurmali olan iki aktyora bənzəyirdik.

- Mənə sualınız yoxdu ki? – bir az utancaqlılıqla soruşdum.

Artıq sual idi. Dəqiq bilirdim ki, ona mənim haqqımda zəruri məlumat (ailəm necədi, ixtisasım nədi, nə qədər maaş alıram və s.) artıq çatdırılıb. Sadəcə olaraq, onun səsinə eşitmək istəyirdim. Amma bir kəlmə də demədi. Sadəcə, gözləri yenidən üzümə zilləndi və güllümsədi. Bəlkə, sözlə yox, gözlərlə danışımağa üstünlük verirdi. Mənə bundan artığı heç lazım da deyildi.

Evə qayıdıb razı olduğumu dedim. Anamın sevincdən uçmağa qanadı yox idi: “Mən sənə demişdim axı”.

Yalnız bir neçə aydan sonra anladım ki, gözəlliyinə, xumar gözlərinə baxmayaraq, qız bir az ağılsızdı və mənim üçün maraqlı olan mövzular haqqında danışımağa dərrakəsi çatmırdı. Yəni seçimimdə açıq-aşkar yanılmışdım.

Onda mənim çapqın baxışlarım yeni bir obyekt tapdı. Budəfəki qadın rəssam idi. Bir dəfə gənc rəssam Bxaxxani Royun sərgisində getmişdim. Dərgilərdən birində onun əsərinin reproduksiyasını görmüşdüm və çox xoşuma gəlmişdi. Rəssam göz ifadələrindəki (məsələn, yetim uşağın, yoxsul kişinin, dul qadının baxışlarındakı) fərqliliyi məharətlə çatdırı bilmişdi.

Sərgini dolaşdıq yenidən bayaq diqqətimi cəlb eləyən əsərin yanına qayıtdım. Əsər “Divarın gözləri” adlanırdı. Cizgilərin, bəzən əyri-üyrü xətlərin və dairələrin köməyiylə Roy bu rəsminə “divarın da gözü var və düz sənə gözü üçün içinə baxır” kimi maraqlı bir ideya yaratmağa nail olmuşdu. Həmişə eşitmişik ki, bəs divarın da qulağı var, amma divarın gözü olması, doğrudan da, yenilik idi.

Qəfildən arxamda kiminsə nəfəsini hiss elədim. Çevrildim və boynundan Tibet muncuğu asılmış cazibədar bir qadın gördüm. O da rəsmə çox diqqətlə baxırdı.

- Tamamilə təxəyyülün məhsuludu, elə deyilmi? – deyə söhbətə başladım. Gözlərindəki parıltı məni cəlb eləmişdi.

- Mənə elə gəlir ki, rəssam boz rənglərdən daha çox istifadə edə bilirdi - titrək səslə cavab verdi.

- Mənim rəssamlıqdan çox da başım çıxmır. Amma siz, deyəsən, özünüz də çəkirsiz.

- Hə, elədi, amma indi yox, - deyə o, uzada-uzada dedi və sonra əlavə elədi, - güllərin gözlərini çəkmək məni daha çox cəlb eləyir. “Hərçəyi bənövşə”, ekvalipt, bugenvilliya gözləri...

- Əla! – deyə mən ruhən özümə yaxın adama rast gəldiyimə çox sevindim. – Sizin rəsmlərinizə baxa bilərəmmi?

- Əlbəttə, o, çantasından vizit kartını çıxardı. Orada bu ünvan göstərilirdi: “Akila Qanquli, Pandora küçəsi, ev 18, mənzil 3B”.

Ertəsi gün zəng vurdum və o, məni evinə dəvət elədi. Bütün evi studiyaya oxşayırdı. Ora-bura atılmış kətanların hamısından... gözlər baxırdı. Onlara baxa-baxa soruşdum:

- Əriniz də rəssamdı?

- Allah eləməsin! – deyə o, cavab verdi. – Vergi məsləhətçisiydi. Mənim sənətimlə yaxından-uzaqdan heç bir əlaqəsi yoxdu.

Mən güllümsədim.

- Evdə ola-ola gülləri necə çəka bilirsiniz?

- Hər səhər Lodi bağçalarını gəzirəm və eskizlər eləyirəm.

Dostumla o bağçalarda bir-iki dəfə gəzməmişəm və mənə, nədənsə, cansızlığı görünüb. Oralar adamda qəbiristanlıq təəssüratı yaradır – türbələr, sərv ağacları, ölüm, xarabalıqlar... Amma indi bu qadının müşayiəti ilə yenidən oraya getmək istəyirdim. Çiçəklər və gözəl qadın - ən yaxşı müşahidə obyektinə ola bilər.

- Sizinlə gəlib necə işlədiyinizə tamaşa eləyə bilərəmmi? – deyə tərəddüdlə soruşdum. – Əlbəttə, əgər mane olmaramsa.

- Yox, qətiyyətlə, - deyə cavab verdi. - Hər səhər saat 7-də gedirəm. Bağçanın girişində görüşə bilirik.

Ertəsi gün vaxtından əvvəl deyilən yerə gəldim. Hasarın yanında oturub, səhər-səhər gəzintiyə gələn insan selinə tamaşa eləməyə başladım. Düz saat yeddidə bağçaya gəldi və gözləri ilə məni tapıb salamladı. Əynində yaxasında iri qızılqul hörülümüş yaşıl rəngdə köynək vardı. Boynuna boz rəngli şərflə bağlanmışdı.

- Ümid eləyirəm, çox gözlətmədim, - deyə soruşdu.

- Qətiyyətlə.

- Onda gəlin başlayaq. Hamı kimi saat əqrəblərinin əks istiqamətində gedək.

Mən bilirdim ki, bu, təxminən 25 dəqiqə (hələ bəzi yerlərdə güllərə baxmaq üçün dayanmalı olsaq, bir az da çox) çəkəcək.

- Əvvəllər burda olmusunuz? – soruşdu.

- Bir-iki dəfə. Buralar məni darıxdırır. Bu türbələr, sərv ağacları...

- Bu gün tam əksi olacaq, - deyə o güllümsədi, - hər halda, mən buna çalışacağam.

Biz sürətlə gedirdik və külək onun saçlarını yellədir. Gözlənilmədən dayandı və cığırından kənara çıxdı.

- Bura mənim yerimdi, - dedi və qızılqul kolunun yanında çömləlib oturdu. Fikir verdim ki, o, gülün qönçəsinə yox, tumurcuğuna baxırdı.

- Bura baxın, mister ... – mənə sarı döndü.

- Akaş Şrivastava – deyə mən cavab verdim, - xahiş edirəm, sadəcə, Akaş deyin.

Yenə də güllümsədi. Sonra eskizlər çəkməyə başladı:

- Məncə Allah cənnət bağını yaratmadan əvvəl bu güllüncü kimi qırmızı göz varmış. Buna görə də onu əzəli rənglərində çəkmək istəyirəm.

- Kaş rəssam öz əsərində çiçəyin qoxusunu da verə biləydi.

- Əla ideyadı – düz gözümlərin içinə baxıb dedi.

Eskizlərini bitirdikdən sonra yolumuza davam elədik. Sürətlə gəzdik, bir neçə dəqiqə sonra dağılmış taxta körpünün üstündə dayandı. Meri-palmera ağacının budaqları başımızın üstündən sallanırdı. O, həmin budaqlardan birindən yapışıb qırdı.

- Bugenvilliyanın öz gözəlliyi var. Yarpaqdan boylanan bu iki gözə baxın. Qırmızı və ağ.

- Kaş ki, Şivanın kimi üçüncü gözü də olaydı.

Əlimdən tutdu və gözlərimin dərinliyinə baxdı: - Akaş, siz həmişə mənə bir addım irəlisdəsiniz.

- Amma mən sizdən bir addım geridə olmaq istəyirəm. Çünki sizin ahu kimi qaçmağınız baxmaq xoşuma gəlir.

- Maraqlı adamsız.

Mən qızardım.

- Evlisiz? – deyə gözümlərin içinə baxıb soruşdu.

- Hə.

- Xanımınız da incəsənətlə maraqlanırmı?

- Yox, o, sadəcə, evdar qadındır.

Bişirir, yuyur, yığışdırır.

- Mənim ərimin arvadı olmalıymış, - deyə güllümsədi. Ona məhz belə bir arvad lazımdı.

İstədim ki, qayıdıb deyə: “Onda tərəf müqabillərimizi dəyişməliyik”. Amma dinmədim, sadəcə güllümsədim.

Beləliklə, bağçalarda görüşməyə davam elədik. O, eskizlər çəkər, mənə dünyada hər şeyi unudub onu izləyirdim.

Son vaxtlar mənə də yaranmış bu ruh yüksəkliyinə təəccüblənən Saroca bir səhər soruşdu: “Deyəsən, səhərlər gəzmək xəstəliyinizə tutulmuşsun?”

- Sağlamlığa xeyirdi, elə deyil? – deyə cavab verdim.

- Amma nişastalı köynək, ütülü şalvar, odekolon...

- Lodi bağçaları kimi bir yerdə gözəl görünmək lazımdı. Hakimlər, yüksək vəzifəli məmurlar, biznesmenlər hamısı orda gəzişir.

Etiraz edəcəyi bir şey qalmadı. Amma içindəki şübhələr keçib getməmişdi.

Üç gün sonra səhər gəzintisindən qayıdanda Saroca soruşdu:

- İşə gecikmirsən? - və sarkazmla əlavə elədi: - Yoxsa öz rəisinlə orda görüşməsən?

Mən cavab vermədim. Qəzeti götürdüm və qəhvəmi iç-çə özümü oxuyan kimi apardım. Saat 8-ə qədər Akilanın gözləmişdim, bağçanı üç dəfə dolaşmışdım, amma o, yox idi. “Bəlkə, xəstələnib?” deyə fikirləşdim.

Ertəsi səhər də bağçaya gəlmədi və mən tamamilə ümitsiz halda evə qayıtdım. Bəlkə, evinə gedib nə baş verdiyini öyrənirəm? Amma əlimdə qəhvə, qəzeti oxumağa başlayanda gözümlə kiçik bir elana sataşdı: “Dünən səhər Lodi bağçalarının yaxınlığında yüksək sürətlə hərəkət edən bir yük maşını gənc rəssam qadını vurub. Polis rəssamın yanında eskizlər olan albom tapıb və adını müəyyən edib – Akila Qanquli”.

- Aman Tanrım! - öz-özümə dedim. Qəhvə fincanı əlimdən düşüb sındı.

Səsə mətbəxdən qaça-qaça gələn Saroca soruşdu:

- Nə oldu?

- Heç nə. Nəsə, birdən özümü pis hiss elədim. Bu gün işə getməyəcəm.

- Yaxşısı budur, get yataq otağına, bir az uzan.

- Yox, elə burda, divanda uzanacam.

Yastıqçalardan divanda özümə yer düzəltmədim, uzanıb gözlərimi divara zilləyərk fikrə getdim.

Mənə elə gəldi ki, divar yavaş-yavaş əvvəlki ağ rəngini itirdi, müxtəlif əyri-üyrü xətlər və boz rəngdə dairələr əmələ gəlməyə başladı. Dərin, mənəli və nəm gözlər divardan mənə baxırdı. Mən də gözümlə qırpmadan divara baxırdım. Elə bil ağılım itirmişdim. Onunla danışımağa elə ehtiyacım vardı ki... Və bu dəm gözlər pıçıldadı:

- Bağışla əzizim, səni çox gözlətdim, bağışla.

Tərcümə edən: GÜLDƏSTƏ

Gözlər

Bu səhifəni uşaqlar, yeniyetmələr üçün hazırlamışıq. Amma bu, heç də o anlamda gəlməsin ki, səhifəmizi oxuyarkən böyük nəsə öyrənməyəcək. Mütləq öyrənəcək. Çünki elm öyrənmək, savad almaq insanın əbədi, həmişəcavan arzularındandır. Bəşəriyyət zaman-zaman adamları iki yerə bölüb: savadlılara və bisavadlara. Bütün sivilizasiyalar ona görə sivilizasiya olub ki, içindəki savadlı kəsim, düşünən insanlar artıb, fərqli bir mədəniyyət yarada bilib.

Müasir dövrdə elmə, biliyə can atmaq daha vacibdir. Çünki dünənə kimi qarşımızda bir sirr olaraq qalan çox mətləblər artıq çözümlə-çözülə gedir, bildiklərimiz artır, bilmədiklərimiz azalır. Amma nə qədər öyrənsək də, bilmədiklərimiz bildiklərimizdən qat-qat çox olaraq qalacaq.

Hər sayımızda oxuyacağınız "Tarixin sirləri" bölməsində müəmmalı dönəmlər, hadisələr araşdırılacaq, dərsliklərdə, elmi tədqiqatlarda təqdim olunan həqiqətlər oxucularımıza "Hər suala bir cavab" adlandırığımız populyar ensiklopedik topluya xas rəvan dillə təqdim olunacaq.

Məqsəd, oxucularımızın dünyagörüşünü daha da genişləndirmək, onları həmişə diqqət mərkəzində olan maraqlı həmsöhbətə çevirməkdir.

Spartakın – qladiatorların başçısının məqsədləri

Eramızdan əvvəl 74-cü ildə Lentul Batiatın Kapuyadakı qladiator məktəbindən 18 qladiator-qul plan tərtib edib qaçdı. Spartakın yalnız Roma dövlətini deyil, həm də bütün regionu silkələyən, tarixin səhifələrində dərin iz qoyan məşhur qiyamı belə başladı. Spartakın adı çox məşhurdur, onun barəsində filmlər çəkir, kitablar yazırlar. Yaxşı, bəs bu adam əslində kim olub?

Bəllidir ki, Spartak Frakiyanın Med qəbiləsindən çıxmışdı. Onun anadan olduğu yer kimi Rodop dağlarında, Makedoniya və Yunanıstan sərhədləri yaxınlığındakı müasir bolqar şəhəri Sandanski qəbul olunub. Eramızdan əvvəl I əsrdə bu ərazidə qəbilənin paytaxtı Medon şəhəri yerləşirdi. Frakiyalılar başqa ölkələrin ordularına muzdlu döyüşçülər göndərirdilər.

Spartak da on səkkiz yaşında Roma ordusuna, köməkçi Frakiya dəstələrinin tərkibində qulluğa yollanır. Görünür, elə orada da ordunun təşkili, döyüş əməliyyatlarının taktika və strategiyası ilə yaxından tanış olur. Lakin bütün bunları sonradan sərkərdə olmaq səviyyəsində lazımınca mənimsəmək heç də hər muzdlunun "xörəyi" deyildi. Spartak isə bunu bacarmışdı. Roma tarixçiləri yazır ki, bir neçə ildən sonra – Frakiyada romalılar əleyhinə müharibə başlayanda Spartak öz həmvətənlərinin tərəfinə keçir, amma tezliklə əsir düşür və İtaliyaya artıq qul kimi gəlib çıxır. Çox keçmədən əsirlikdən qaçır və həmin narahat zamanlarda quldurluq edən bir dəstəyə qoşulur. Məsələn bundadır ki, eramızdan əvvəl 90-88-ci illərdə İtaliyada üsyan (ittifaq daxili müharibəsi) qalxmışdı.

Bu müharibədə çox xalqlar romalılarla bərabər, vətəndaşlıq hüququ qazanır, eyni zamanda Roma məmurlarının istismarına qarşı çıxış edirdilər. Bir zamanlar bu qiyamçı ordunun sayı 200 min nəfərə çatırdı. Romalılar silahı yerə könlü qoyanlara vətəndaşlıq vəd edərək, üsyançıların sıralarına parçalanma sala bildilər. Tezliklə italililər darmadağın edildilər və üsyançılar öz niyyətlərinə qismən çatdılar – müəyyən məhdudiyətlərlə vətəndaşlıq aldılar. Lakin italililərin çoxu doğma ölkələrində qula çevrildi, digərləri isə tədricən çökən İtaliyada hakimiyyəti ələ keçirən Romaya nifrətlə, müstəqilliklərini qaytaracaqları ümidiylə yaşayırdılar. Heç şübhəsiz, quldurlar arasında da belə şəxslər çox idi və Spartak onların qismində özünün gələcək müharibəsi üçün mütəfiqlər tapa bilirdi.

Onlar qladiator olaraq qalır, yaxud məşqçiyə çevrilirdilər. Amma məşqçiliyi azad, heç vaxt qul olmamış adamlar da edə bilirdi. Və əgər Spartak azad idisə, onda qaçışı təşkil etmək, ordu yaratmaq onun nəyinə gərək idi? Bu ordu italililərin Roma ilə növbəti müharibəsi üçün idimi? Bəlkə, tamam başqa səbəblər vardı?

Qladiatorların qaçışından azca qabaq Romada iki patriisi – Lusi Korneli Sulla ilə Qay Mari arasında hakimiyyət uğrunda mübarizə gedirdi və bu rəqabətdə Sulla qələbə çaldı. Güman ki, Spartak mərhum Marinin tərəfdarı idi və onun sərkərdəsi, Sullanın diktaturası zamanı İspaniyaya gedən və orada müəyyən zamandan sonra ölkənin faktiki hökmdarına çevrilərək Romaya aşkar təhlükə törədən Kvint Sertori idi. Üstəlik, o zamanlar Roma Pont çarı Mitridatla müharibə də aparırdı.

Və nədən Spartakın silahdaşları arasında parçalanma baş verdi və onun köhnə silahdaşı Kriks 30 min döyüşçünü götürüb özüylə apardı?

Hər suala

Apuliyanın şimalında, Qarqan dağı yaxınlığında konsul Gellinin qoşunları onları yaxaladı. Döyüşdə Kriksin özü və daha 20 min üsyançı həlak oldu. Belə deyirlər ki, silahdaşının xatirəsinə Spartak əsl qladiator döyüşləri təşkil etmiş, əsir düşən romalıları bir-biriylə döyüşməyə məcbur etmişdi.

Spartakın ordusunu təqib etmək üçün gedən konsul Lentulun bəxti daha az gətirmişdi. O da, özünü köməyə yetirən Gelli də məğlub oldular. Spartak şimala hərəkətini davam etdirirdi. Eramızdan əvvəl 72-ci ildə artıq 120 min nəfərə çatmış ordu Adriatik dənizinin sahilləriylə bütün İtaliya ərazisindən keçərək, Sizalpun Qalliasına ayaq basdı. Burada Spartak canişin Qay Kassi Longin Varanın ordusunu darmadağın etdi. Lakin Alp dağlarına yaxınlaşanda qladiatorların rəhbəri qoşunun ağzını qəflədən geriye çevirdi – görünür, nəse xüsusi bir xəbər almışdı.

Demək lazımdır ki, elə eramızdan əvvəl 72-ci ildə İspaniyada qəsdçilər uzun illərdən bəri orada Qney Pompeylə döyüşən Sertorini öldürmüşdülər. Belə güman etmək olar ki, Spartak öz müttəfiqi Sertori ilə birləşmək üçün ora gedirdi, lakin onun ölüm xəbərini alan kimi, planlarını dəyişmişdi. Romanı vahimə bürüdü, lakin Spartak paytaxtdan yan keçdi və cənuba istiqamət götürdü.

Romalılar isə tələsik özlərinə baş komandan seçdilər. Bu vəzifəyə Romanın ən varlı adamlarından biri Mark Lisini Krass təyin olundu. O, tanınmış siyasətçi idi, İtaliyanın cənubunda böyük torpaq sahələri vardı. Öz torpaqlarının taleyindən narahatlıq keçirən Krass müharibənin tezliklə başa çatmasında maraqlı idi.

bir cavab

Yeni sərkərdə işə həvəslə girişdi. Sayı 40 min nəfərə çatan yeni ordu toplandı. Eramızdan əvvəl 72-ci ilin payızında Spartakın qoşunları Apennin yarımadasının ən cənub nöqtəsinə, Bruttiiyaya toplandı. Spartak istənilən halda İtaliyanı tərək etmək istəyirdi və bu dəfə

Siciliya yolunu seçdi. Spartakın yeni qərarı onun ordusunda yenə parçalanmaya səbəb oldu. Sayı 10 min nəfərə çatan dəstə əsas qüvvələrdən aralanaraq ayrıca düşərgə saldı. Krass həmin dəstəyə hücum etdi və döyüşçülərin üçdən ikisini qətlə yetirib Spartakı təqib etməyə girişdi. Spartak isə artıq sahilə çatmışdı. Üsyançılar Messan boğazından Kilikiya ermənilərindən ibarət pirat gəmilərində keçmək istəyirdilər.

Lisini Lukull Mitridat üzərində bir neçə qələbə qazandı və onun bütün manevr imkanlarını əlindən aldı. Romalıların üstünlüyünü hiss edən erməni piratlarının əsl xisləti açılır və görünür ki, onlar bu qəliz münaqişəyə uduzan tərəflə yanaşı qoşulmaqdan vaz keçirlər.

Spartak İtaliyanın cənubundakı Reg yarımadasına çəkilir və orada düşmən qoşunları onun qarşısını kəsir.

Böyük itkilər hesabına Spartak mühasirəni yara bilir, bir qədər aralanıb yenə ordu toplayır. Bundan sonra o, İtaliyanı tərək etməyə daha bir cəhd göstərir. Eramızdan əvvəl 71-ci ilin yazında Spartak Burundiziyə hücum edir ki, İtaliyanın cənubundakı ən iri limanı ələ keçirsin və gəmilərlə Yunanıstanı yollansın. Roma daha bir faciənin lap astanasında idi. Lakin bu zaman Spartakın ordusunda üçüncü və bu dəfə ən böyük parçalanma baş verir. Üsyançıların əsas dəstəsindən Qannik və Kastın başçılığı altında iri bir birləşmə qrupu ayrılır. Krass isə onları tezliklə darmadağın edir.

Roma senatı Qney, Pompeyin ordusunu və Mark Lukullun dəstəsini Krassın köməyinə göndərir. Roma qoşunlarının birləşməsinə yol verməmək üçün Spartak Krass ordusu ilə həlledici döyüşə çıxır. Sürətli bir manevrlə artıq 60 min nəfər qalmış qoşununu romalıların üzərinə yollayır. Tərəflər Apuliya əyalətinin cənubunda qarşılaşırlar. Qəbul olunmuş versiyaya görə, bu döyüşdə üsyançıların rəhbəri həlak olur. Lakin onun meyitini döyüş meydanından tapmaq mümkün olmur.

Beş min nəfərə yaxın spartakçı Şimali İtaliyaya qaçır və orada Pompeyin qoşunları tərəfindən darmadağın edilir, 6 min əsir üsyançı isə Romadan Kapuyaya istiqamətlənən yolun hər iki yanında çarmlıxa çəkirlər. Başıpozuq, ümumi komandanlığı olmayan dəstələr hələ bir müddət İtaliyanın müxtəlif əyalətlərində döyüşməyə davam etsələr də, böyük müharibə, əslində, başa çatmışdı. Lakin ölkədə siyasi qeyri-stabillik hələ davam edirdi.

Beləliklə, demək olar ki, Spartakın qoşunu Roma respublikasını parçalayan çoxillik hakimiyyət mübarizəsində iştirak edən qüvvələrdən biri kimi tarixdə qaldı. Spartakın dəstələri, çox güman ki, Sertori tərəfində vuruşurdu və əgər Sertori qətlə yetirilməsəydi, yəqin ki, İspaniyada güclü bir dövlət yaradacaqdı.

“Çovdarlıqda uçurumdan qoruyan”: gənclərin “Bibliyası”, yoxsa qatillərin sevimli kitabı?

2016-cı ildə Cerom Devid Selincerin “Çovdarlıqda uçurumdan qoruyan” romanının işıq üzü görməsindən 65 il keçdi. Bu illər ərzində əsər ABŞ-da, demək olar ki, hər il ən çox satılan kitablar siyahısında olub. Lakin oxucuların əsərə münasibəti birmənalı deyil. Bir çoxları romanı müqəddəsləşdirsə də, bəzi ölkələrdə ədəbsiz, depressiv xarakterli mövzusunə görə onun qadağasını tələb edənlər də az olmayıb. Etirazçıların sözlərinə görə, cəmiyyətin əleyhinə çıxan baş qəhrəman Holden Kolfildin təsirinə düşən bəzi gənclər, hətta cinayət belə törədirlər.

Lakin 16 yaşlı Holden Kolfild Amerika gənclərinə o qədər yaxındır ki, 1950-1960-cı illərdə “Çovdarlıqda uçurumdan qoruyan”, hətta amerikalı tələbələrin “Bibliyası” statusunu da alıb. Həqiqətən də, cəmiyyətdəki ikiüzlülüyə qarşı çıxan baş qəhrəmanın timsalında Amerika gəncliyi özünü görüb və bu səbəbdən əsər bir neçə nəslin stolüstü kitabı olub.

Lakin bu, bir faktdır ki, povest cinayətəkar ünsürlərin də sevimli əsəri olub. 1981-ci ildə ABŞ-ın 40-cı prezidenti Ronald Reyqana sui-qəsdə cəhd edən cinayətəkar Con Hinkli həbs edilərkən üzərində məhz “Çovdarlıqda uçurumdan qoruyan” kitabı olub. Məşhur musiqiçi, şair, yazıçı Con Lennonu qətlə yetirən Mark Çepmen qurbanına beş güllə vurduqdan sonra fənin altında əyləşib “Çovdarlıqda uçurumdan qoruyan” əsərini oxuyaraq, polisi gözləyib. Dindirilmə zamanı məlum olub ki, Lennonu öldürmək ideyasını o, bu romanın səhifələrindən əxz edib.

Aktrisa Rebekka Şiferi üç il izləyib, 1989-cu ildə qətlə yetirən manyak Robert Con Bardonun da üzərindən silahla yanaşı, “Çovdarlıqda uçurumdan qoruyan” kitabı aşkar edilib.

1940-ci ildə ilk hekayəsi nəşr olunan Cerom Devid Selincer bundan 11 il sonra ona dünya şöhrəti qazandırmış “Çovdarlıqda uçurumdan qoruyan” əsərini yazıb. Qeyd edək ki, yazıçı bu əsər üzərində 9 il işləyib.

Avropanın ən gözəl kitab mağazası

Portuqaliyanın Böyük Portu şəhərində yerləşən qədim və maraqlı bir tikili - “Livraria Lello” dükkanı Avropanın ən gözəl kitab mağazası kimi bütün dünyada məşhurdur.

Möhtəşəm stellajlar düzülmüş, hündür tavanı, qədim pilləkənləri olan bu mağaza, ən xırda detallarına qədər, qeyri-adi və qəribə atmosfer yaradır. Sonralar “Livraria Lello” kitab mağazasına çevrilən ev 1869-cu ildə tikilib. O vaxtdan binanın dizaynı dəyişilməyib. Üç il əvvəl “Livraria Lello” xüsusi mədəni əhəmiyyət kəsb edən tarix və memarlıq nümunələri siyahısına daxil edilib. Bundan bir neçə il sonra isə mağaza dünyada orijinal dizaynı olan binalar siyahısında 3-cü olub.

ABŞ

-in nüfuzlu Yel Universiteti alimlərinin kitabın insan orqanizminə təsirinə dair apardıqları 12 illik tədqiqat işi başa çatıb. Alimlərin qənaətinə görə, mütləni sevən insanlar böyük söz ehtiyatı və yüksək intellektə sahib olmaqla yanaşı, həm də uzunömürlü olurlar. Alimlərin fikrincə, bədii ədəbiyyat insanların əhatə dairəsini genişləndirir və onları realıqdan uzaqlaşdırır. 12 illik araşdırma alimlərə, kitab oxuyan adamlarda ölüm riskinin də azaldığını söyləməyə əsas verib.

Bir qrup mütləli həvəskarını müntəzəm müşahidə edən alimlər ədəbiyyatı sevmək üçün minimum 6 səbəb tapıblar. Belə ki, gündə 3,5 saat mütləli edən adamlarda qəfil ölüm halları kitab oxumayanlarla müqayisədə 23 faiz az müşahidə olunub. Onların fikrincə, mütəmadi kitab oxuyan adamların beyin hüceyrələri inkişaf edir ki, bu da neyrodegenerativ xəstəliklərə qarşı immunitetin yaranmasına səbəb olur.

Araşdırma zamanı kitabsevərlərin 68 faizində, demək olar ki, stress müşahidə edilməyib. Alimlərin fikrincə, kitabın stresiazaltma xüsusiyyəti musiqi və açıq havada gəzməkdən daha yüksəkdir. Nəhayət, kitab oxumaqla insanlar algeymer xəstəliyinə tutulma riskini də azaltmış olurlar. O da məlum olub ki, kitab oxuyan insanlar yuxusuzluqdan şikayət etmir – xüsusən də, əgər oxucu əsəri elektron variantda deyil, kitab şəklində oxuyursa. Alimlərin araşdırmasından o da məlum olub ki, mütləni sevən insanlarda empatiya güclü olur, onlar başqalarının hiss və hərəkətlərini daha yaxşı anlayırlar.

12 illik tədqiqatın nəticəsi:

kitab ölüm riskini azaldır

“Google” ilin ən məşhur 100 kitabını seçdi

“Google” şirkəti 2016-cı ilin ən məşhur 100 kitabının siyahısını tərtib edib. Şirkətin nümayəndələrinin sözlərinə görə, siyahı “Google Play Store”-da yüklənmələrə əsasən müəyyən edilib. Gözlənilməli kimi, siyahıya Coan Roulinqin “Harri Potter və lənətlənmiş uşaqlar” kitabı başçılıq edir. İkinci yerdə Pol Qoukinzin “Qatardakı qız” kitabıdır. Maraqlıdır ki, uzun illər bestseller olaraq qalan Deyl Karneqinin 1936-cı ildə nəşr edilmiş “Dostu necə qazanmalı və insanlara necə təsir etməli” kitabı, üstündən 80 il keçməsinə baxmayaraq, yenə 100 ən yaxşı kitab siyahısında.

- Siyahının ilk onluğunu təqdim edirik:
- 1 Coan Roulinq – “Harri Potter və lənətlənmiş uşaqlar”
 - 2 Pol Qoukinz – “Qatardakı qız”
 - 3 Coco Moyes – “Səninlə görüşənə qədər”
 - 4 Kalena Banna – “Dədpul bəşəri Marveli öldürür”
 - 5 E.L.Ceyms – “Kristian Qreyin nəql elədiyi bozun 50 çaları”
 - 6 Rensoma Riqz – “Miss Sapsanın qeyri-adi uşaq evi”
 - 7 Silviya Dey – “Sizinlə birgə: Çarpaz alovun novellası”
 - 8 Endi Vera – “Marsdan gələn”
 - 9 Cey Cey Smit – “Yaşıl kokteyllərlə 10 günlük təmizlənmə”
 - 10 Corc Martin – “Taxt-tac oyunları”

“Google” şirkətindən bildirilib ki, bu kitabların heç də hamısı 2016-cı ildə nəşr edilməyib. Sadəcə, bu il “Google Play Store”-da bu kitablar elektron versiyada daha çox yüklənib.

